

4 Slovenški
dialektološki
posvet

Povzetki

RAMOVŠEV TEDEN
20.–23. september 2022

VSEBINA

Program	4
Ivona Andres, Opis stare kmečke hiše v slovenskih govorih na avstrijskem Koroškem	8
Николай Антропов, Этимологическое гнездо прасл. *selg- и его полногласные реализации	9
Marija Bajzek Lukač, Prevzeto slovensko kmetijsko besedišče v madžarščini	11
Aleks Birska Jogan, Jezikovna analiza <i>Confiteorja</i> iz italijansko-slovenskega slovarja Alasie da Sommaripe (1607)	12
Teja Breznik, Krajevni govor vasi Krivčevo	13
Metka Furlan, Diakritika v Alasijevem slovarju kot vir za naglasno mesto skrajno zahodnega narečnega gradiva	14
Januška Gostenčnik, Narečna klasifikacija govora Ravne Gore v Gorskem kotarju	15
Helena Grochola-Szczepanek, Badanie pola tematycznego z zakresu gospodarstwa rolnego na podstawie korpusowych danych mówionych	16
Robert Grošelj, Namenilnik v slovenskih panonskih in štajerskih narečjih: pregled na osnovi narečnih opisov (s posebnim poudarkom na delih akademikinje Zinke Zorko)	17
Siniša Habijanec, Nový přístup k najstaršiemu vývinu slovenčiny	18
Zbyněk Holub, O zvláštnostech přechodného dialektu na pomezí ČR – Slezsko – Německo – Polsko	19
Joža Horvat, Geolingvistički pogled u čakavsku kuhinju – valjak za tijesto u čakavskim govorima hrvatskoga jezika	20
Tjaša Jakop, Oblikoslovne posebnosti izbranih štajerskih govorov	21
Janoš Ježovnik, Tip *zi'ma v terskem narečju – arhaizem ali inovacija?	22
Mate Kapović, Oksitoneza u terskom narječju	24
Karmen Kenda-Jež, Ramovševi teoretični pogledi na dialektologijo	25
Klemen Klinar, Kozolec in z njim povezano besedje na Gorenjskem	26
Mojca Kumin Horvat, Semaziološke karte v <i>Slovenskem lingvističnem atlasu</i>	27
Mijo Lončarič, Grananje kajkavskoga narječja	28
Karin Marc, Vera Smole, Narečni frazemi na spletu	29
Herta Maurer-Lausegger, <i>Narodno blago iz Roža 1936/37: dialektološko-etnološka zakladnica v rožanskem narečju</i>	30
Bogumił Ostrowski, In memoriam prof. Wiesław Borys: Meteorologica w badaniach etymologicznych profesora W. Borysia	32
Nina Pahor, Govor kraja Števerjan v Brdih (SLA T087)	33
Vera Smole, Karin Marc, Romanizmi v poimenovanjih za staro posodo in kuhinjske pripomočke	34
Miha Sušnik, Množinske oblike na -a samostalnikov nesrednjega spola v slovenščini	35
Татьяна В. Шалаева, К этимологии южнославянской лексемы <i>šaka</i> 'кисть руки; горсть; кулак'	36
Rafał Szeptyński, Marek Majer, Splošnoslovansko *minqti ali *minuti? Nov pogled na rekonstrukcijo pripone glagolov II. vrste	37
Alenka Šivic-Dular, Fran Ramovš – utemeljitelj sodobne slovenistike	39
Matej Šekli, Izvor prevzetih pripon -ar, -lj-ar in -n(j)-ar v slovenščini	40
Jožica Škofic, Ramovšev <i>Slovenski lingvistični atlas</i> – pred izidom SLA 3	42
Ema Štarkl, Jezikovna inovacija v celjskem mestnem govoru – generacijski vidik	44
Suzana Todorović, Romanizmi v narečno dvo- in enojezičnih vaseh slovenske Istre: Bertoki, Pomjan in Šared	46
Alenka Valh Lopert, Germanizmi v govoru Malečnika pri Mariboru (vezani na kmečko okolje)	47
Peter Weiss, Hišna imena in priimki narečno in knjižno v Zgornji Savinjski dolini	48
Danila Zuljan Kumar, Deležje in deležijski polstavek v terskem narečju slovenščine	49
Andrejka Žejn, Koroška knjižna različica v rokopisu s svetniškimi legendami iz 18. stoletja	50
Maruša Žibred, Soglasniški sklopi v novomeškem govoru in okolici	51

Program
Prešernova dvorana SAZU, Novi trg 4, Ljubljana,
22.–23. 9. 2022

**četrtek,
22. 9. 2022**

8.30–9.00	Sprejem udeležencev	
9.00–9.30	Odprtje simpozija	
	Jožica Škofic, vodja simpozija	
	Marko Snoj, v imenu II. Razreda za filološke in literarne vede SAZU	
	Kozma Ahačič, predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša	
	Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete v Ljubljani	
	Karmen Kenda-Jež, vodja Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša	
	Fran Ramovš (predsedujoča Vera Smole in Marek Majer)	
9.30–9.45	Alenka Šivic-Dular	Fran Ramovš – utemeljitelj sodobne slovenistike
9.45–10.00	Karmen Kenda-Jež	Ramovševi teoretični pogledi na dialektologijo
	Naglasoslovje (predsedujoča Vera Smole in Marek Majer)	
10.00–10.15	Janoš Ježovnik	Tip <i>*zi'ma</i> v terskem narečju – arhaizem ali inovacija?
10.15–10.30	Mate Kapović	Oksitoneza u terskom narječju
10.30–10.45	Metka Furlan	Diakritika v Alasijevem slovarju kot vir za naglasno mesto skrajno zahodnega narečnega gradiva
10.45–11.00	RAZPRAVA	
11.00–11.30	Odmor za kavo	
	Etimologija (predsedujoča Marko Snoj in Alenka Šivic-Dular)	
11.30–11.45	Mikalaj Antropav (ZOOM)	Этимологическое гнездо прасл. <i>*selg-</i> и его полногласные реализации
11.45–12.00	Tatjana V. Šalaeva (ZOOM)	К этимологии южнославянской лексемы <i>šaka</i> 'кисть руки; горсть; кулак'
12.00–12.15	Bogumił Ostrowski (ZOOM)	In memoriam Prof. Wiesław Boryś: Meteorologica w badaniach etymologicznych Profesora W. Borysia
12.15–12.30	Matej Šekli	Izvor prevzetih pripon <i>-ar</i> , <i>-lj-ar</i> in <i>-n(j)-ar</i> v slovenščini
12.30–12.45	Rafał Szeptyński, Marek Majer	Splošnoslovansko <i>*minoti</i> ali <i>*minuti</i> ? Nov pogled na rekonstrukcijo pripone glagolov II. vrste
12.45–13.00	RAZPRAVA	
13.00–14.30	Odmor za kosilo	

Besedoslovje (predsedujoča Mojca Kumin Horvat in Joža Horvat)

14.30–14.45	Marija Bajzek Lukač	Prevzeto slovensko kmetijsko besedišče v madžarščini
14.45–15.00	Alenka Valh Lopert	Germanizmi v govoru Malečnika pri Mariboru (vezani na kmečko okolje)
15.00–15.15	Suzana Todorovič	Romanizmi v narečno dvo- in enojezičnih vaseh slovenske Istre: Bertoki, Pomjan in Šared
15.15–15.30	Vera Smole, Karin Marc	Narečna poimenovanja za posodo s poudarkom na romanizmih
15.30–15.45	RAZPRAVA	

Narečna klasifikacija (predsedujoča Matej Šekli in Helena Grochola-Szczepanek)

15.45–16.00	Mijo Lončarič	Grnanje kajkavskoga narječja
16.00–16.15	Januška Gostenčnik	Narečna klasifikacija govora Ravne Gore v Gorskem kotarju
16.15–16.30	Nina Pahor	Govor kraja Števerjan v Brdih (SLA T087)
16.30–16.45	RAZPRAVA	

16.45–17.15 **Odmor za kavo**

Geolingvistika (predsedujoča Karmen Kenda-Jež in Herta Maurer-Lausegger)

17.15–17.30	Jožica Škofic	Ramovšev <i>Slovenski lingvistični atlas</i> – pred izidom SLA 3
17.30–17.45	Mojca Kumin Horvat	Semaziološke karte v <i>Slovenskem lingvističnem atlasu</i>
18.00–18.15	Joža Horvat	Geolingvistički pogled u čakavsku kuhinju – valjak za tijesto u čakavskim govorima hrvatskoga jezika
18.15–18.30	Tatjana I. Vendina (ZOOM)	<i>Slovenski lingvistični atlas</i> (OLA) in možnosti njegove interpretacije
18.30–18.45	RAZPRAVA	

**petek,
23. 9. 2022**

Zgodovina jezika (predsedujoča Januška Gostenčnik in Janoš Ježovnik)

9.00–9.15	Siniša Habijanec	Nový přístup ranému vývinu slovenčiny
9.15–9.30	Andrejka Žejn	Elementi govorov koroških narečnih skupin v rokopisu s svetniškimi legendami iz 18. stoletja
9.30–9.45	RAZPRAVA	

Oblikoslovje (predsedujoča Januška Gostenčnik in Janoš Ježovnik)

9.45–10.00	Miha Sušnik	Množinske oblike na <i>-a</i> samostalnikov nesrednjega spola v slovenščini
10.15–10.30	Robert Grošelj	Namenilnik v slovenskih panonskih in štajerskih narečjih: pregled na osnovi narečnih opisov (s posebnim poudarkom na delih akademikinje Zinke Zorko)
10.30–10.45	Danila Zuljan Kumar	Deležje v terskem narečju
10.45–11.00	Tjaša Jakop	Oblikoslovne posebnosti izbranih štajerskih govorov
11.00–11.15	RAZPRAVA	

11.15–11.45 **Odmor za kavo**

Študentska sekcija (predsedujoči Danila Zuljan Kumar in Nina Pahor)

11.45–12.00	Aleks Birsa Jogan	Jezikovna analiza <i>Confiteorja</i> iz Italijansko-slovenskega slovarja Alasie da Sommaripa (1607)
12.00–12.15	Teja Breznik	Krajevni govor vasi Krivčevo
12.15–12.30	Ema Štarkl	Jezikovna inovacija v mestnem govoru – generacijski vidik
12.30–12.45	Ivona Andres	Besedila o stari kmečki hiši v slovenskih narečjih na avstrijskem Koroškem
12.45–13.00	RAZPRAVA	

13.15–14.30 **Odmor za kosilo**

Besedoslovje in frazeologija (predsedujoči Tjaša Jakop in Marija Bajzek Lukač)

14.30–14.45	Helena Grochola-Szczepanek	Badanie pola tematycznego z zakresu gospodarstwa rolnego na podstawie korpusowych danych mówionych
14.45–15.00	Herta Maurer-Lausegger	Narodno blago iz Roža 1936/37: dialektološko-etnološka zakladnica v rožanskem narečju
15.00–15.15	Klemen Klinar	Kozolec in z njim povezano besedje na Gorenjskem
15.15–15.30	Peter Weiss	Hišna imena in priimki narečno in knjižno v Zgornji Savinjski dolini
15.30–15.45	Karin Marc, Vera Smole	Narečni frazemi na spletu
15.45–16.00	RAZPRAVA	

16.00–16.15 Sklep simpozija

16.30–18.00 Luka Vidmar

Literarnozgodovinski sprehod po Ljubljani

Slovenski dialektološki posvet (SDP 4) organizira Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, v okviru programa **P6-0038 Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju**, ki ga financira ARRS, in **projekta L6-2628 i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij** (1. 9. 2020 – 31. 8. 2023), ki ga sofinancirata ARRS in SAZU.

Programski in organizacijski odbor:

Prof. dr. Jožica Škofic, izredna članica SAZU, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, vodja simpozija

Dr. Karmen Kenda-Jež, vodja Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Prof. dr. Vera Smole, Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Dr. Mojca Kumin Horvat, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Dr. Tjaša Jakop, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Izr. prof. dr. Danila Zuljan Kumar, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Ivona Andres

Študentka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko
andres.ivona@gmail.com

OPIS STARE KMEČKE HIŠE V SLOVENSKIH GOVORIH NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Gradivo zajema posneta in transkribirana besedila ter njihovo glasovno poknjžitev v govorih koroške narečne skupine na avstrijskem Koroškem. Besedila vsebujejo opis stare kmečke hiše v naslednjih krajih: Bistrica na Zilji (Feistritz an der Gail), Radiše (Radsberg), Sele - Zvrhnji Kot (Zell-Oberwinkel), Sele - Cerkev (Zell-Pfarre), Želuče (Selkach), Obirsko (Ebriach) in Pliberk (Bleiburg). Pripravljena so za *Interaktivno karto slovenskih narečnih besedil* (IKBN). Povod za začetek zbiranja gradiva je bilo pomanjkanje gradiva za to območje. Tako avtorica prispevka kot informatorji in posredniki smo se srečevali z veliko težavami, saj je pravih narečnih govorcev na tem območju malo ali pa ne poznajo starejšega izrazja.

Николай Антропов

НАН Беларуси, Институт языкознания имени Якуба Коласа, Минск

antropov50@gmail.com

ЭТИМОЛОГИЧЕСКОЕ ГНЕЗДО ПРАСЛ. *SELG- И ЕГО ПЛНОГЛАСНЫЕ РЕАЛИЗАЦИИ

Обращение к хрестоматийным схемам описания результатов развития в (пра)восточнославянских диалектах дифтонгических сочетаний с плавными **oɹ*, **oɭ*, **eɹ*, **eɭ* в интерконсонантных позициях в русле тенденции праславянского языка к открытому слогу позволяет кратко констатировать следующее: процесс преобразования первых трех видов этих сочетаний, т. е. **tort*, **tolt*, **tert*, проходил по общей модели, когда появившийся в полногласном сочетании второй гласный звук был по качеству идентичен первому: **tort* > *torot*, **tolt* > *tolot*, **tert* > *teret*.

Иная картина наблюдается в развитии сочетания **telt*, где ожидаемое и в определенном смысле естественное *telet* появляется не всегда, а фактически факультативно и преимущественно тогда, когда первый и последний консонанты слоговой группы **telt* были мягкими (или смягчались перед гласными переднего ряда), например: **s^(l)elz^(l)ena* → **selezena* (> **selezenъka*). В большинстве других лексических позиций **telt* развивалось аналогично модели **tolt*, т. е. в группу *tolot*, кроме случаев, когда первый консонант был заднеязычным и в результате первой палатализации преобразовывался в мягкие шипящие *ž*, *š* и аффрикату *č*, после которых переход *e* > *o* был невозможен.

Таким образом, обобщенно схему развития **telt* можно представить как **telt* > *telet/telot/tolot*, где *telet* и *telot* возникают только как позиционно обусловленные варианты основной, т. е., как утверждается в литературе, прежде всего учебной, рефлексии *telt* > *tolot* с иллюстрациями вроде наиболее частотной **melko* > *молоко*.

Однако представление о переходе **telt* > *telet/telot*, обусловленного только качеством согласных, обрамляющих дифтонгическое сочетание, нуждается в коренном пересмотре, на что в последние годы было обращено внимание в ряде работ Н. Антропова, А. Илиади и Л. Куркиной. Оказалось возможным выделить следующие группы полногласных лексем, продолжающих **telt*: а) номинации с однородным развитием **telt* > *-еле-*; б) номинации с неоднородным (дублетным) развитием **telt* > *-еле-/оло-*; в) номинации с неоднородным (полным) развитием **telt* > *-еле-/оло-/оло-*.

Выявление и исследование этих моделей позволило заключить, что развитие полногласия в восточнославянских языках по модели **telt* > *telet/telot* является столь же закономерным и даже обычным, как и постулируемый до сих пор в литературе переход **telt* > *tolot*.

К третьей группе номинаций с полным вокальным развитием в вост.-слав. диалектах праславянской модели **telt* необходимо отнести продолжения **selg-*, то есть: **selg(-x)* / **selg(-a)* / **selg(-a)*.

Почти все известные континуанты этих реконструированных праформ, а также, естественно, источник, к которому они восходят, т. е. прасл. корень **selg-*, нуждаются в новом этимологическом прочтении, что и предполагается показать в докладе.

Literatura

Антропов, Н. П. (2020). Дифтонгические сочетания модели **telt*: вновь о восточнославянских отражениях. *Gwary Dziś* 12. Poznań. 95–107.

Антропов, Н. П. (2021). «Гуска сологая» в свете полногласных сочетаний модели **telt*. *Слова, конструкции и тексты в истории русской письменности: Сб. ст. к 70-летию акад. А. М. Молдована*. Ред. А. А. Пичхадзе [и др]. М., СПб. 413–431.

Илиади, А. И. (2014). Этимологический комментарий к нескольким славянским изоглоссам в труде А. А. Шахматова «К истории звуков русского языка». *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах: зб. наук. праць* 29. Вінниця. 111–120.

Куркина, Л. В. (2018). К реконструкции этимологического гнезда с основой **telp-*. *Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова* 18: *Этимология*. М. 131–142.

Marija Bajzek Lukač
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budimpešta
slovenika@digikabel.hu

PREVZETO SLOVENSKO KMETIJSKO BESEDIŠČE V MADŽARŠČINI

Madžarske jezikoslovce je proti koncu 19. stoletja k poglobljenemu raziskovanju prevzetih slovanskih/slovenskih besed v madžarščini spodbudil Franc Miklošič s svojimi deli, med drugimi tudi z *Die slavischen Elemente im Magyarischen*. S slovanskimi izposojenkami v madžarskem jeziku so se in se ukvarjajo številni ugledni slavisti na Madžarskem. Nastala so številna pomembna dela, več etimoloških slovarjev, še vedno nastajajo študije, v katerih dodatno pojasnjujejo izvor posameznih še nedognanih besed. Slovanske/slovenske izposojenke najdemo v madžarskem etnološkem leksikonu, zasledimo jih tudi v etnoloških opisih posameznih kmečkih opravil (pridelovanje sena, kmečka arhitektura, ljudska kuhinja in jedi).

Madžarski raziskovalci so se te teme po Miklošiču lotili z metodo zgodovinskega glasoslovja, pomagali so si z listinami, rokopisi in slovarji. István Kniezsa pa je izpisal dela Miklošiča, Asbótha ter Melicha in se odločil za preverjanje prevzetih besed v slovanskem narečnem gradivu, pomagal si je z narečnimi slovarji, študijami o ljudskem jeziku in različnimi revijami. Uporabljal je tudi Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar*.

V prispevku želim predstaviti pregled raziskovanja slovenskih/slovanskih izposojenk v madžarskem jeziku, prevzeto slovensko kmetijsko besedje, ki je skupno vsem slovanskim jezikom, in tudi besedišče, ki je bilo prevzeto ob zgodnjem stiku slovenščine in madžarščine, njihov pojav in ohranjanje v obmejnih in drugih krajih Madžarske. Ugotovitve bodo ponazorjene s primeri in razlagami.

Aleks Birsa Jogan

Študent Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko

aleks.birsajogan@gmail.com

JEZIKOVNA ANALIZA *CONFITEORJA* IZ ITALIJANSKO-SLOVENSKEGA SLOVARJA ALASIE DA SOMMARIPA (1607)

Besedilo Confiteorja (spovedi), zapisano v *Italijanskem in slovenskem slovarju* (*Vocabolario Italiano, e Schiauo*) (1607) Gregoria Alasie da Sommaripa (1578–1626), je v prispevku najprej kritično prepisano in prečrkovano v gajico ter prevedeno v sodobno knjižno slovenščino, nato pa analizirano na glasovni in oblikovni jezikovni ravni. Analiza se v prvem delu osredotoča na opis jezikovnega stanja, v drugem delu pa skuša na podlagi glasovnih odrazov, ki omogočajo razlikovalnost, odgovoriti na vprašanje, kakšno je razmerje med domačim, kraškim jezikom in osrednjeslovenskim knjižnim jezikom.

Teja Breznik

Študentka Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem, Oddelek za slovenistiko

92212032@student.upr.si

KRAJEVNI GOVOR VASI KRIVČEVO

V prispevku bo predstavljen krajevni govor vasi Krivčevo, ki se uvršča v gorenjsko narečno skupino, in sicer v gorenjsko narečje. Govor te vasi pozna tonemsko naglaševanje, ki pa ni več izrazito, dolge in kratke naglašene samoglasnike ter nenaglašene samoglasnike. Dolgi naglašeni samoglasniki so mogoči na katerem koli besednem zlogu, kratki naglašeni samoglasniki pa le v zadnjem ali edinem besednem zlogu. Na samoglasniški ravnini sta značilni onemitev in oslabitev glasov, npr. onemitev samoglasnikov *i* in *a* (*s'ro:ta* 'sirota', *'ko:nc* 'konec'), oslabitev v polglasnik (*'maš* 'miš'), *o*-jevsko ukanje (*pun'de:lk* 'ponedeljek') in *e*-jevsko akanje (*na've:sta* 'nevesta'), ki je najbolj izrazito pri členku *ne* pred osebno glagolsko obliko (*na 've:m* 'ne vem'). Na soglasniški ravnini so značilni pojavi, kot so švapanje (*x'va:če* 'hlače') in otrditev *lj* in *nj* (*pō:le* 'polje', *'ni:va* 'njiva'), skupina *-šč-* se je asimilirala v *-š-* (*mraŋ'li:še* 'mravljišče'), mehkonebni zapornik *g* se izgovarja kot [ɣ] (*ɣuspu'da:r* 'gospodar'). Na oblikoslovni ravnini sta značilni maskulinizacija nevter v ednini (*m'lət 'te:le* 'mlado tele') in feminizacija nevter v množini (*drub'nē: 'ja:ȷca* 'drobna jajca'). Posplošeni sta končnici *-əm* in *-əx* v D, M, O mn. m. in sr. spola (*'ko:jnəm* 'konjem', *'ko:jnəx* 'konjih'). Glagoli na *-iti*, *-im* v sedanjiku dv. in mn. dobijo pripono *-e-* (*vu've:va* 'loviva').

Literatura

Breznik, Teja (2021). *Krajevni govor vasi Krivčevo*. Diplomsko delo. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije.

Metka Furlan

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
metka.furlan@zrc-sazu.si

DIAKRITIKA V ALASIJEVEM SLOVARJU KOT VIR ZA NAGLASNO MESTO SKRAJNO ZAHODNEGA NAREČNEGA GRADIVA

V Alasijevem *Italijansko-slovenskem slovarju* iz leta 1607 se v slovarskem delu in priloženih besedilih po italijanskem ortografskem vzorcu sicer nesistemske uporabljajo krativci kot oznaka za naglasno mesto v edinem ali izglasnem zlogu besede. Medtem ko je v večini primerov enako naglasno mesto zanesljivo mogoče potrditi z drugim (narečnim) slovenskim gradivom (npr. *blagù, fenò, dreuò; cerzà; derzi*), je v nekaterih primerih raba krativca kot znaka za tako naglasno mesto nepričakovana in ga drugo sorodno gradivo slabo ali pa sploh ne potrjuje. V referatu bo predstavljeno vse s krativcem označeno gradivo, tri od sicer več »nepričakovano«
oksitoniranih primerov pa bi bilo možno povezati z naglasnim pomikom, ki se na skrajno zahodnem narečnem območju ugotavlja za tersko narečje (Šekli 2006; Ježovnik 2020).

Januška Gostenčnik

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

januska.gostencnik@zrc-sazu.si

NAREČNA KLASIFIKACIJA GOVORA RAVNE GORE V GORSKEM KOTARJU

Govor Ravne Gore v Gorskem kotarju na Hrvaškem se je do sedaj interpretiral kot 1) cerkljanski (t. i. rovtarski) govor rovtarske narečne skupine slovenskega jezika, kot 2) kostelski govor dolenske narečne skupine slovenskega jezika, v hrvaški dialektologiji pa kot 3) goranski govor kajkavske narečne skupine hrvaškega jezika. Prva in tretja klasifikacija podpirata t. i. priseljensko hipotezo (do priseljevanja na izpraznjeno območje naj bi prišlo v prvi polovici 18. stoletja), druga pa t. i. hipotezo o avtohtonosti tega govora na tem območju.

Govor pozna monoftonški sistem, sicer z redkimi diftonškimi odkloni pri odrazih issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, ki v prispevku dopuščajo interpretacijo, da gre za arhaizem. Odrazi, ki jih je možno izvesti iz izhodiščnega splošnoslovenskega glasovnega sistema, so sledeči: $*\bar{e}/*\bar{e}^- > e:$ (in $e:i$) (*'mɛ:x*, *ka'lɛ:nó*, *st'rejxa*), $*\bar{o} = *\bar{o}^- = *\bar{o}/*\bar{o}^- > o:$ in $ó:$ (*'nɔ:s*, *'kɔ:ža*, *'mɔ:š*), $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *\bar{e}/*\bar{e}^- > e:$ (*'mɛ:t*, *g'lɛ:žɛn*, *'pɛ:st*, *'ɛ:tra*), $*\bar{a}/*\bar{a}^- = *\bar{a}/*\bar{a}^- > a:$ (*'tá:st*, *'má:ša*, *ka'vá:č*, *'rá:na*), $*\bar{i}/*\bar{i}^- > o:u$ (*'sɔ:uza*). Prisotna je izrazita moderna vokalna redukcija s tendenco po krajšanju visokih vokalov (*gaspada'rica*, *k'luka*). Govor izkazuje umik na prednaglasno kračino (*'naga*, *'teta*) in nadkračino (*'doska*) ter terciarni umik cirkumfleksa (*'uxu*), ne pa tudi umika novega dolgega akuta. Govor ne pozna prehoda $-m > -n$.

Prispevek govor interpretira kot priseljski, in sicer ga sinhrono uvršča v rovtarsko narečno skupino slovenskega jezika, poskušalo pa se bo tudi odgovoriti na vprašanje glede diahrono uvrstitve.

Helena Grochola-Szczepanek
Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków
helena.grochola@ijp.pan.pl

BADANIE POLA TEMATYCZNEGO Z ZAKRESU GOSPODARSTWA ROLNEGO NA PODSTAWIE KORPUSOWYCH DANYCH MÓWIONYCH

Dynamiczne zmiany w sferze agrarnej mają istotny wpływ na kod językowy mieszkańców wsi. Zanikanie tradycyjnych prac oraz narzędzi gospodarskich prowadzi do osłabienia znajomości starych gwarowych nazw, a następnie do eliminowania ich z użycia. Jeśli dany przedmiot nie pojawia się już w wiejskiej rzeczywistości, nie ma potrzeby o nim mówić, ani też go nazywać. W ten sposób zanikają nie tylko pojedyncze desygnaty i ich nazwy, ale całe kategorie nazewnicze. Przykładem mogą być nazwy narzędzi do obróbki lnu typu *rafacka*, *spulorz*, *trojacka* lub nazwy wykonawców czynności związanych z orką pługiem konnym, np. *orac*, *poganiac*, *zopłuźnik*.

Celem niniejszego wystąpienia jest omówienie wstępnych założeń projektu mającego na celu gromadzenie i klasyfikację leksyki z zakresu gospodarstwa rolnego, utrzymującej się współcześnie w mowie mieszkańców wsi na południu Polski. Dane do badania pola tematycznego pochodzą z nagranych rozmów z mieszkańcami wsi w latach 2015-2019, zgromadzonych w *Korpusie Spiskim*. Główna uwaga skupiona będzie na ogólnej charakterystyce zbioru leksyki agrarnej oraz problemach z próbą podziału na mikropola.

Robert Grošelj

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo

Robert.Groselj@ff.uni-lj.si

NAMENILNIK V SLOVENSkih PANONSKIH IN ŠTAJERSKIH NAREČJIH: PREGLED NA OSNOVI NAREČNIH OPISOV (S POSEBNIM POUČENJEM NA DELIH AKADEMIKINJE ZINKE ZORKO)

Prispevek je posvečen obravnavi namenilnika v slovenskih panonskih in štajerskih narečjih, kot se kaže v različnih narečnih opisih, posebej pa je v zvezi s tem izpostavljen prispevek akademikinje Zinke Zorko.

Narečni opisi kažejo, da se namenilnik in nedoločnik razlikujeta v celotni panonski narečni skupini, tj. v prekmurskem, slovenskogoriškem (razlika se deloma briše v ščavniškem, voličinskem in trojiškem govoru – zaradi uveljavljanja kratkega nedoločnika), prleškem in haloškem narečju, in na vzhodu štajerske narečne skupine, tj. na vzhodnem robu srednještajerskega narečja (Strmec pri Rogatcu) in v večjem delu kozjansko-bizeljskega narečja (brez južnega dela, gl. opisa za Pišece in Globoko). Posamezne glasovno različne oblike se pojavljajo v zgornjesavinjskem narečju (Zadrecka dolina), v delu južnopohorskega narečja (npr. Ruše, Hoče, Miklavž na Dravskem polju) in v kozjaškem podnarečju. Glagolski obliki sta se izenačili v srednjesavinjskem, večini srednještajerskega (brez vzhodnega roba) in južnopohorskega narečja ter v posavskem narečju.

Pri namenilniku so ponekod obravnavane tudi skladijske značilnosti, predvsem rodilniški premi predmet, in konkurenčne oblikovne in skladijske možnosti. Rodilniški predmet ob namenilniku je izpostavljen v panonski narečni skupini. Med skladijskimi in oblikovnimi sredstvi, ki konkurirajo namenilniškemu polstavku oz. namenilniku, se najdejo namerni odvisnik (slovenskogoriško narečje), velelnik po glagolu gibanja v velelniku (srednještajersko narečje, Šmarje pri Jelšah.), sedanjik (redko, slovenskogoriško narečje) in prihodnjik (prleško narečje, Gomila pri Kogu).

Zinka Zorko je v svoje narečne opise zelo pogosto vključevala oblikoslovje, pri čemer je pozornost namenjala tudi razmerju med nedoločnikom in namenilnikom. Če se omejimo le na analizirano območje, je Zinka Zorko zaslužna predvsem za predstavitev stanja v panonski narečni skupini, v južnopohorskem narečju in kozjaškem podnarečju, v manjši meri še v srednještajerskem narečju (Strmec pri Rogatcu) in laškem podnarečju (Šentrupert nad Laškim). V panonski narečni skupini je opozorila tudi na skladijsko posebnost vezave namenilnika z rodilnikom.

Siniša Habijanec

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava

sinisa.habijanec@juls.savba.sk

NOVÝ PRÍSTUP K NAJSTARŠIEMU VÝVINU SLOVENČINY

Slovenčina sa nachádza na rozmedzí všetkých troch skupín slovanských jazykov, čo sa odráža na jej podobe. Predovšetkým sa to vzťahuje na početné južnoslovanské prvky v strednej slovenčine (napr. *ořt-, *ořt- > rat-, lat-, *dl/*tl > l), ale aj na niektoré vlastnosti s celoslovenskou tendenciou (napr. vývin *rb/*rb > r, *lb/*lb > l v západo- a stredoslovenských nárečiach či koncovka -om v inštr. sg. maskulín v celej slovenčine okrem záhorských nárečí). Pri vysvetľovaní týchto osobitostí slovenčiny sa v súčasnej slovenskej historickej jazykovede javí ako dominantná tzv. migračno-integračná teória o praslovanskom pôvode slovenčiny od R. Krajčoviča, ktorá staré vývinové rozdiely v jednotlivých skupinách slovenských nárečí vysvetľuje odlišným smerom migrácií na dnešné slovenské územie, zatiaľ čo novšie rozdiely vykladá ako výsledok integračných procesov západoslovanského a nezápadoslovanského pôvodu. Okrem značných chronologických nezrovnalostí má koncepcia R. Krajčoviča aj ten nedostatok, že vychádza z predpokladu pokročilej predmigračnej diferencovanosti praslovančiny, ktorý je v dnešnej slavistike už prekonaný. Referát sprístupní novú koncepciu najstaršieho vývinu slovenčiny, ktorá predpokladá, že slovenčina sa vyvíjala na prieseku južnoslovanských a západoslovanských inovácií, majúcich rôznu územnú zásah na zaniklom slovanskom panónskom kontinuu, pričom sa počíta s neskorou migráciou predkov dnešných Stredoslovákov z juhu na sever po príchode starých Maďarov.

Zbyněk Holub

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Opava

zbynek.holub@fpf.slu.cz

O ZVLÁŠTNOSTECH PŘECHODNÉHO DIALEKTU NA POMEZÍ ČR – SLEZSKO – NĚMECKO – POLSKO

Odlišení současných dokladů úzu západního (opavského) typu slezskomoravských nářečí na západním a středním Hlučínsku a jeho pomezí charakter v česko-polském jazykovém prostoru (s ohledem na někdejší německé osídlení).

Odlišení nářečních projevů na tzv. *Cisarské* a na tzv. *Prajzské*. Návaznost na výzkum týmu ČJA při vymezení izoglos dílčích nářečí opavského typu (podle jazykových rovin); včetně jejich průběhu na území Hlučínska.

Rozdíly ve vymezení severního a jižního úseku nářečí na Hlučínsku a na tzv. *Prajzské*.

Severovýchodní a severozápadní úsek tzv. „Prajzské“, na východě dále s přesahem na polské území (kromě okolí Šilheřovic). Jihovýchodní přesah hlučínského a prajzského nářečního typu na tzv. *Cisarskou* (do okolí Děhylova na Opavsku).

K odlišení výzkumu východního (ostravského) typu slezskomoravských nářečí na Hlučínsku od současného úzu nářečí opavského typu (s ohledem na současné polské i na původní německé osídlení; z hlediska synchronního pojetí jazykové situace).

Určení specifík severohlučínského úseku nářečí jako podtypu slezskomoravských nářečí východních a paralely s dalšími ostravskými nářečemi, např. s hornoostravickým úsekem). Stav současného výzkumu v jednotlivých lokalitách.

Prolínání jevů slezskomoravských se specifiky nářečí slezskopolských (v okolí Šilheřovic a směrem k obci Hať), např. s bohumínským typem nářečí. Historický význam tzv. šuleřovického/šulerského úseku.

Zvláštní postavení a vývoj nářečí „moravského“ / „moraveckého“ etnika na území někdejšího Pruska, Německa, ČSR, ČR a Polska. Proměny etnického i národního povědomí v německém a polském prostředí a jejich reflexe v jazyce tz. Moravců. Dnešní projevy sousedství v jazyce (od Branic přes Krzanowice po Baborow).

Joža Horvat

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, HAZU, Zagreb

jhorvat@ihjj.hr

GEOLINGVISTIČKI POGLED U ČAKAVSKU KUHINJU – VALJAK ZA TIJESTO U ČAKAVSKIM GOVORIMA HRVATSKOGA JEZIKA

Leksička raznolikost hrvatskoga jezika posebno se dobro prepoznaje pogledom na lekseme iz kulinarskoga semantičkoga polja. U mjesnim govorima hrvatskoga jezika dijalektološkim su istraživanjima potvrđeni brojni nazivi sa značenjem ‘valjak za tijesto’, a u ovom izlaganju predstaviti će se oni prikupljeni u mjesnim govorima čakavskoga narječja. Korpus obuhvaća primjere zabilježene tijekom terenskih istraživanja u odabranim punktovima te primjere ekscerpirane iz dijalektnih rječnika i znanstvenih radova s dijalektološkim temeljem (npr. *lazajnik*, *lazajnica*, *lajanjur*, *pakljunača/pakljunaca/patljunača/patljunaca*, *baganela/vaganela/laganela*, *takalec*, *rodolo...*). Jezična analiza provodi se na nekoliko razina. Proučava se etimologija prikupljenih naziva te se oni prema podrijetlu dijele na idioglotske i aloglotske, a u tom kontekstu istražuje se doseg i utjecaj jezičnih kontakata. Rezultati geolingvističke analize, odnosno podatci o prostiranju pojedinih leksema prikazuju se na zemljovidima. Usto se utvrđuje motivacija prikupljenih naziva. Prikaz rezultata omogućit će usporedbu s rezultatima stanja u ostalim narječjima hrvatskoga jezika, a popunjavanje cjelokupnoga mozaika doprinijet će poznavanju hrvatskoga kulinarskoga leksika.

Tjaša Jakop

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

tjasa.jakop@zrc-sazu.si

OBLIKOSLOVNE POSEBNOSTI IZBRANIH ŠTAJERSKIH GOVOROV

V članku bodo predstavljene oblikoslovne značilnosti izbranih srednjesavinjskih in srednještajerskih krajevnih govorov štajerske narečne skupine, in sicer določene oblikoslovne posebnosti samostalnikov in glagolov. Zemljepisna razširjenost posplošitve določenih oblik in končnic bo prikazana tudi na področnih jezikovnih kartah.

V srednještajerskem govoru Slivnice pri Celju so se samostalniki srednjega spola v ednini maskulinizirali (npr. *'me:ɨst* 'mesto', *s'tiɛ:ɡŋ* 'stegno', *'ga:rɫ* 'grlo', *ɡ'ne:ɨst* 'gnezdo', *'uɔ:kŋ*, 'okno', *'le:ɨt* 'leto', *ko'le:ɨŋ* 'koleno', *m'le:ɨk* 'mleko', *že'le:ɨs* 'železo'), redkeje tudi feminizirali (npr. *'re:ɨbra* 'rebro', *'jɑ:pka* 'jabolko', *'ja:jca* oz. *'jɑ:jca* 'jajce'). V množini so se lahko feminizirali (*'jɑ:pke*, *'ja:jce*) ali maskulinizirali (*'me:ɨsti*, *te'lɛ:ti*, *u'še:ɨsi*), v dvojini pa so se večinoma maskulinizirali (npr. *d'vɑ: te'lɛ:ta*). Vsi množinski samostalniki srednjega spola so se izenačili z oblikami ženskega spola (npr. *v'ra:te*, *p'lu:uče*, *č're:ɨve*, *'mɛe:če*, *'jɛe:tre*, *'(v)u:uste*). Podobno stanje imamo tudi v srednjesavinjskem narečju Ložnice pri Žalcu: *'uɔ:kŋ/vokŋ/vɑkŋ* 'okno', toda *'ja:pka* 'jabolko', *'ja:jca* 'jajce' (ed.), *d'va: te'lè:ta*, *d'va: uɔ:kna* (dv.), *'ja:pke*, *'ja:jce* (mn.) ter *'jè:tre*, *p'luče*, *'uste*, *v'ra:te*).

Glagolska dvojina je v teh govorih v celoti ohranjena (v srednještajerskem: *'niɛ:sɛma*, *'niɛ:sɛta*, *'niɛ:sɛta*; v srednjesavinjskem: *'dè:lama*, *'dè:lata*, *'dè:lata*). Sedanjiška glagolska oblika za 1. osebo dvojine je *-ma* (v srednještajerskem: *s'ma:*, *'dɛɛ:lama*, *'dɑ:ma*, *'vi:ɨdma*, *'niɛ:sɛma*, *'no:ɨsma*, *lo'vi:ɨma*, *p'rɛɛ:dɛma*, *tar'pi:ɨma*, *'ve:ɨma*; v srednjesavinjskem: *'bò:ma*, *'dɑ:ma*, *'de:ɨlama*, *ɡ're:ma*, *'nè:sɛma*). V deležniku na *-l* moškega spola se v ednini v določenih srednještajerskih govorih izgubljajo končnice, npr. v Slivnici pri Celju: *'mo:ɨk* 'mogel, moral', *'nuɔ:s* 'nosil'; v Šentvidu pri Grobelnem: *se je 'da:r*, *je 'xò:t*, *je na're:t*, *je 'ma:g* 'moral, mogel', *'na:ɨs* 'nesel', *'pe:ɨk* 'pekel', *p'ri:ɨš* 'prišel', *'re:ɨk* 'rekel', *u'ma:r*, *'va:rk*, *'ža:r*.

Kot v večini štajerskih narečij so se v srednještajerskem govoru posplošile končnice tematskih glagolov, npr. v Slivnici pri Celju: *'bɔ:ta*; *'bɔ:te*, *'jɛe:te*, *ɡ'rɛe:te*; v Šentvidu pri Grobelnem: *'bò:ta*, *'dɑ:ta*, *ɡ're:te*, *'ve:ɨte*; v Proseniškem pri Celju: *'bɔ:ta*, *'dɑ:ta*, *ɡ'rɛ:te*, *'ve:ɨte*, in v Ložnici pri Žalcu: *'bɔ:ta*, *'da:ta*, *ɡ'rè:ta*; *'bɔ:te*, *'da:te*, *ɡ'rè:te*. Glagoli, ki imajo v knjižnem jeziku nedoločniško pripono *-ni-*, imajo v slivniškem krajevnem govoru pripono *-na-* (npr. *vz'di:ɨɡnat*, *s'tɛe:ɡnat se*, *pɛɛ:xnat*, *pok'lɛe:knat*). Ta pripona je značilna tudi za druge srednještajerske in srednjesavinjske govore, npr. *pu'te:ɡnat*, *vz'de:ɨɡnat* (Šmarje pri Jelšah); *'su:nat*, *uz'di:ɨɡnat* (Vojnik); *o'bərnat*, *'ɔ:fɲat* 'odpreti', *pok'lè:knat*, *pre'meknat*, *s'po:ɨnat* (se) 'spomniti (se)', *š'puknat* 'pljuniti', *u'šipnat* 'uščipniti' (Ložnica pri Žalcu).

Janoš Ježovnik

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

janos.jezovnik@zrc-sazu.si

TIP **zi'ma* V TERSKEM NAREČJU – ARHAIZEM ALI INOVACIJA?

Prevladujoče mnenje v slovenski dialektologiji je, da je v nekaterih govorih terskega narečja prišlo do progresivnega premika naglasa z nekaterih (nezadnjih) akutiranih besednih zlogov. Kot kažejo dialektološke raziskave terskega narečja (npr. Šekli 2006; Zuljan Kumar 2018; Ježovnik 2020, 2022), zagotovo ne gre za en sam naglasni pomik, temveč za dva ločena, a morda povezana naglasna pomika, do katerih znotraj terskega narečja prihaja v govorih krajev Porčinj/Porzus, Prosnid/Prosseniccio in Subid/Subit:

1) pomik naglasa z vsaj predpredzadnjega akutiranega zloga ne glede na izvor tonema (regularno znotraj psl. naglasnih tipov *a* in *b*) v primerih kot **ju'žina*, (rod. ed.) **ja'uorja*, (rod. ed.) **pa'meti*, (2. os. mn.) **ža'nete*, **odkle'nete*, **ože'nite*, **ple'šete* ipd. (narečne oblike, ki ponazarjajo obravnavane naglasne pojave, so zapisane v projicirani nadnarečni obliki in zato opremljene z zvezdico);

2) pomik naglasa s predzadnjega mladoakutiranega zloga (regularno znotraj psl. naglasnih tipov *b* in *c*) v primerih kot **zi'ma*, (rod. ed.) **xlię'ua*, (γ)*niez'do*, (ž. sp.) *bię'la*, *lię'pa* ipd.

O prvem naglasnem pomiku ne more biti dvoma, v zvezi z drugim pa Kapović v nasprotju s prevladujočim slovenističnim mnenjem meni, da »[u] terskom dijalektu [...] nije, izgleda, bilo pomaka naglasna na dužinu sa zadnjeg sloga« (2015: 84), in torej sinhrono stanje v primerih, pri katerih bi pričakovali dolgi akutski naglas na predzadnjem besednem zlogu kot odraz splošnoslovenskega umika na prednaglasno dolžino, opredeljuje kot arhaizem, tj. odraz izostanka tega naglasnega umika.

Sinhrono stanje je res mogoče opisati bodisi kot a) posledico pomika, ki bi nevtraliziral predhodni umik na prednaglasno dolžino in s tem povrnil prvotno naglasno stanje, bodisi kot b) izostanek predhodnega umika na prednaglasno dolžino. Obe hipotezi sta težko dokazljivi, saj rezultirata v enaki sinhroni naglasni krivulji.

Prispevek bo pretresel nekatere možne argumentacijske linije v prid eni ali drugi razlagi ter implikacije obeh možnih razvojnih potekov za rekonstrukcijo izhodiščno-slovenskega naglasnega sistema.

Literatura

Ježovnik, Janoš (2020). A further look at the acute-accent progressive shift in the *Tersko* dialect of Slovene. V: Luka Repanšek, Harald Bichlmeier, Velizar Sadovski (ur.): *vácāṃsi miśrā kṛṇavāmahai. Proceedings of the International Conference of the Society for Indo-European Studies and IWoBA XII, Ljubljana 4-7 June 2019, celebrating one hundred years of Indo-European comparative linguistics at the University of Ljubljana* [etc.]. Hamburg: Baar-Verlag. 665–677.

Ježovnik, Janoš (2022). *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*. Ljubljana: Založba ZRC.

Kapović, Mate (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije: Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.

Šekli, Matej (2006). Tersko narečje v kraju Subid. V: Kožuh, Milena (ur.): *Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa*. Celje, Gorica: 161–188.

Zuljan Kumar, Danila (2018). Tersko narečje / Il dialetto del Torre. *Lučice na oknah. Naš sviet pouan naposebnosti / Il nostro mondo pieno di meraviglia*. Ur. Bruna Balloch, Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Čedad/Cividale del Friuli: Kulturno društvo Ivan Trinko / Circolo culturale Ivan Trinko. 38–49.

Mate Kapović

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za lingvistiku

mkapovic@ffzg.hr

OKSITONEZA U TERSKOM NARJEČJU

2022. godine objavljena je knjiga *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja* Janoša Ježovnika. U njoj se donosi nova građa iz terskoga narječja, koje je posebno zanimljivo jer se u njemu, čini se, čuva stara praslavenska oksitoneza ne samo u tipu *ženà*, nego i u tipu *travà*, što bi išlo protiv dosadašnje slovenističke teze o tome da je retrakcija tipa *tráva* općeslovenskoga karaktera. Stoga ne čudi što prema ideji o čuvanju stare oksitoneze u slovenistici postoji dosta otpora. U izlaganju ćemo na osnovi Ježovnikove građe analizirati situaciju akcentološki i pokušati doći do odgovora na pitanje o terskoj oksitonezi.

Karmen Kenda-Jež

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
carmen.kenda-jez@zrc-sazu.si

RAMOVŠEVI TEORETIČNI POGLEDI NA DIALEKTOLOGIJO

Ramovševe teoretične poglede na jezikoslovje nasploh in na dialektologijo posebej navadno razbiramo posredno, prek analize njegove metodologije in z umestitvijo njegovega dela v razvojni lok jezikoslovja ter z oceno morebitnih vplivov (navadno so omenjani H. Paul, H. Schuchardt, F. de Saussure, M. Bartoli, A. Meillet ter fonetika E. Sievers in O. Jespersen, prim. Bezljaj 1950, Logar 1954, Kolarič 1960–1972 idr.). Prispevek preverja dosedanje ugotovitve na podlagi pregleda izrecno izraženih stališč ali opisa metodoloških postopkov ter terminologije, ki jih je Ramovš uporabljal v narečjeslovnih delih, obenem pa upošteva stališče Franceta Bezlaja, da se tisti, ki »bi hotel v podrobnosti zasledovati Ramovševo rast, [...] ne bi smel zadovoljiti samo s tem, kar je Ramovš objavljaj, ampak bi si moral iz najrazličnejših študentovskih zapisov in skript skrbno rekonstruirati posamezna obdobja njegovih predavanj, preden bo dobil pravo, zaključeno sliko.« V sicer precej bolj omejenem obsegu gradivo za tako analizo prinašajo ohranjeni osnutki predavanj iz dialektologije, fonetike, naglasoslovja, uvoda v slovensko jezikoslovje iz rokopisne zapuščine Frana Ramovša, ki jo hrani Biblioteka SAZU (signatura R46/V).

Literatura

- Bezljaj, France (1950). Fran Ramovš: Pogled na njegovo delo. *Slavistična revija* 3 (3–4). 225–236.
Logar, Tine (1954). Fran Ramovš. *Letopis SAZU* 5. 148–160.
Kolarič, Rudolf (1960–1971). Ramovš Fran, *Slovenski biografski leksikon* 3: Raab–Švikaršič. Ur. Alfonz Gspan. Ljubljana. 22–24.

Klemen Klinar

Razvojna agencija Zgornje Gorenjske, Jesenice

klemen.klinar@ragor.si

KOZOLEC IN Z NJIM POVEZANO BESEDJE NA GORENJSKEM

Resda je kozolec predvsem pomemben element slovenske materialne kulturne dediščine, a je zaradi vpetosti kozolca v vsakdan kmečkega človeka tudi nesnovna kulturna dediščina, povezana z njim, izredno bogata. Obilje narečnega izrazja, povezanega s posameznimi gradbenimi deli kozolca, orodjem in kmečkim delom ob kozolcu in v njem, številna tesarska in kmečka znanja ter zgodbe, povezane s kozolci, pričajo o uporabnosti te tehnične naprave za sušenje pridelkov, pa tudi o vlogi kozolcev v družabnem in duhovnem življenju ljudi.

V okviru projekta Arhitektura gorenjskih vasi je bil na območju 14 gorenjskih občin leta 2020 opravljen temeljit popis tipologije in stanja kozolcev, del aktivnosti pa je bil namenjen tudi raziskavi nesnovne kulturne dediščine, nanašajoče se na kozolec, pri čemer je bila največja pozornost posvečena narečjeslovni in slovstvenofolklorni raziskavi. Izvedena je bila v obliki terenskih intervjujev in spletne ankete v kombinaciji s telefonskim preverjanjem narečnega izgovora. Podatki so bili dodatno dopolnjeni z že prej zbranimi podatki za *Slovenski lingvistični atlas* in terensko raziskavo Sestavni deli lesenih gospodarskih poslopij in tesarsko orodje Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Prispevek prikazuje kratek pregled tipologije, stanja in uporabe kozolcev na Osrednjem in Zgornjem Gorenjskem, podrobneje pa predstavi narečno besedje, povezano s kozolcem in ga za temeljne izraze (kozolec, steber, lata, okno in stol) umesti tudi na dialektološke zemljevide. Poleg tega predstavi tudi nekaj ljudskih znanj, zgodb in modrosti o kozolcu, zbranih med terenskim delom.

Mojca Kumin Horvat

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

mojca.horvat@zrc-sazu.si

SEMAZIOLOŠKE KARTE V *SLOVENSKEM LINGVISTIČNEM ATLASU*

Vprašalnica za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) poleg vprašanj tipa *Kako se imenuje?* vsebuje tudi vprašanja tipa *Kaj pomeni?*, s čimer sta v atlasu zajeta tako onomaziološki kot semaziološki pristop k analizi narečnega besedja.

V prispevku bodo obravnavane semaziološke karte iz SLA, ki so sicer številčno gledano v manjšini, vendar prinašajo prav tako pomembne informacije o življenju in pomenu narečnih besed.

Iztočnice, ki predvidevajo semaziološki pristop, so vključene že v prvi zvezek SLA, vendar zaradi skopih podatkov v gradivu niso omogočile izrisa samostojnih kart, pač pa so bile informacije o pomenu leksema vključene v sam komentar k onomaziološki karti, npr. V002.02 *teme*, V036.02 *členek*, V074.02 *stegniti se* in V618.02 *ujna*.

V drugi zvezek SLA je vključenih šest t. i. obstojško-pomenskih kart (samostalnice: 2/81 *izba, ispa*; 2/82 *čumnata*, 2/83 *med* in 2/84 *tnalo* ter glagolski: 2/85 *cepiti* in 2/86 *sekati*), katerih glavni namen je ugotoviti, ali obravnavana beseda v določenih narečjih sploh obstaja, nato pa, kakšen je njen pomen. Semaziološki pristop je uporabljen tudi pri iztočnicah *blazina, skedenj* in *petra*, in sicer v sklopu komentarja k leksičnim kartam.

Tudi nastajajoči tretji zvezek vključuje semaziološke karte, in sicer za iztočnice V196.02 *meti*, V284.02 *igo*, V305.02 *mrva*, V321A.01 *dera*, V550.02 *senožet* in V551.02 *laz*.

Karte tega tipa so predvidene tudi v nadaljnjih zvezkih, in sicer za iztočnice *semenj, žito, koline, kača, mošt, peška, log* in *droži*.

Namen tega prispevka je tako usmeriti pozornost na večpomenskost v narečjih, ki je ob sintezi informacij iz več kot 400 krajevnih govorov, kolikor jih je vključenih v mrežo za SLA, nadvse pestra.

Mijo Lončarič

mijo.loncaric@gmail.com

GRANANJE KAJKAVSKOGA NARJEČJA

O grananju, klasifikaciji kajkavskoga narječja pisao sam više puta. Pri kraju istraživanja mislim da ga treba podijeliti na poddijalekte (u osnovi Ivšićeve grupe), koji se sastoje od dijalekata.

I. zagorsko-međimursko podnarječje – dijalekti: 1. središnjozagorski, 2. samoborski, 3. varaždinsko-ludbreški, 4. međimurski, 5. gornjosutlanski;

II. turopoljsko-posavsko podnarječje – dijalekti: 6. turopoljski, 7. vukomeričko-pokupski, 8. donjolonjski;

III. križevačko-podravsko podnarječje – dijalekti: 9. sjevernomoslavački, 10. gornjolonjski, 11. glogovničko-bilogorski, 12. podravski;

IV. goransko-plješivičko podnarječje – dijalekti: 13. plješivičko-ozaljski, 14. goranski.

Izvan podnarječja ostaje: 15. donjosutlanski dijalekt, koji nema kajkavsku osnovu. Niti 13. podravski dijalekt nije u istom položaju prema drugim dijalektima križevačko-bilogorskoga podnarječja, nema osnovnu karakteristiku, kao 11. i 12., križnu metatoniju. Karakterizira ga posve druga značajka – ograničnje mjesta naglasaka; obično se kaže na dva zadnja sloga riječi (Fancev: *Zweisilbengesetz*); međutim, može se interpretirati i kao ograničenje, odnosno stabilizacija na predzadnjoj mori riječi (Junković), kao što poljski jezik ima ograničenje na predzadnji slog riječi. Može se i razvojno povezati s ograničenjem u poljskom jeziku, koji je kasnije izgubio opreku po kvantiteti; također se razvojno može povezati i s pretpostavljenim ograničenjem na predzadnjem slogu u slovačkom jeziku (Nonmacher-Pribić), koji kasnije prebacuje stabilizaciju na prvi slog, a zadržava opreku po kvantiteti, drukčije od poljskoga jezika. Zato je to i vrlo stara pojava, kao i križna metatonija, kraćenje cirkumfleksa u češkom jeziku te pomak cirkumfleksa na kraj riječi u slovenskim i zapadnim hrvatskim govorima (na »zapadu« zapadnih južnoslavenskih govora). Zbog tradicije ostavljam ga u tom podnarječju. Također ni 10. sjevernomoslavački dijalekt nema križne metatonije, ali u drugim važnim značajkama najbliži je dijalektima 11. i 12.

U redosljedu odstupa 6. plješivičko-ozaljski dijalekt, po broju dijalekata slijedi iza 5. gornjosutlanskoga, jer sam ga ranije svrstavao prema Ivšiću, ali već ga je Brozović izdvojio iz Ivšićeve I. skupine, a Težakova i kasnije moja istraživanja pokazala su da u osnovi ne pripada njima i da ga treba stavljati zajedno s ozaljskim govorima. Može se s goranskim dijalektom staviti u isto (4.) podnarječje. Također sam već ranije utvrdio posebnost zapadnoga, gornjega poddijalekta međimurskoga dijalekta i gornjosutlanskoga dijalekta, koji su znatno različiti od svojih »parnjaka«, prvi od ostaloga dijela međimurskoga dijalekta, drugi od središnjozagorskoga dijalekta, s jedne strane. S druge strane, imaju dosta zajedničkih crta. Ostavio sam ih, po tradiciji – prvi u međimurskom dijalektu, a drugi u zagorsko-međimurskom podnarječju.

Karin Marc

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik
Univerza v Trstu, Oddelek za pravne in jezikoslovne študije, tolmačenje in prevajanje
karin.marc@ff.uni-lj.si

Vera Smole

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko
vera.smole@guest.arnes.si

NAREČNI FRAZEMI NA SPLETU

Prispevek prinaša nadgradnjo spletnih mest, ki vsebujejo slovenske narečne frazeme. Namen dela je najprej povezava frazeološkega narečnega gradiva s spletne interaktivne aplikacije *Slovenskega narečnega atlasa* (SNA, rastoči spletni jezikovni atlas) s spletnim frazeološkim narečnim slovarjem Frazem FAMNIT oz. dostopanje do vseh podatkov iz obeh aplikacij ter nadgradnja obeh.

SNA med drugim prinaša kartirane primerjalne frazeme s pomenom človeške lastnosti, ki so deloma opremljeni tudi s komentarjem, sestavljenim iz šestih razdelkov (Vsebina, Analiza leksemov, Prostorska razporeditev frazemov, Frazeološka osvetlitev, Uporabljena literatura, Ilustracija; narečna transkripcija in posnetek, če je dostopen; Bon 2018). Frazemi so bili zbrani v 54 slovenskih krajevnih govorih iz vseh slovenskih narečnih skupin. Nadgradnja tega dela bo zajela dopolnitev mreže raziskovalnih točk na območju primorske narečne skupine z gradivom iz krajev zunaj meja Slovenije (Italija). Dopolnjen in predelan bo tudi kulturološki komentar (Frazeološka osvetlitev), in sicer na podlagi najnovejših etnolingvističnih in lingvokulturoloških smernic. Primerjalni frazemi s pomenom človeške lastnosti iz primorske narečne skupine bodo, nadalje, tudi uslovarjeni po zgledu gesla iz aplikacije Frazem FAMNIT in na podlagi sodobnih frazeografskih smernic.

V rastočem spletnem slovarju slovenskih istrskih frazemov Frazem FAMNIT so enote slovarsko urejene. Geslo prinaša naslednje podatke: poknjžena slovarska (osnovna) oblika, narečna oblika, pomen, kvalifikatorji, ponazarjalni zgled, kulturološki komentar, morebitna medfrazemska razmerja, kontrastivni podatki, povezava na avdio izseček, povezava na geografsko karto. Aplikacija bo dopolnjena s kartiranjem frazemov, vzpostavljena pa bo tudi povezava s SNA in kasneje bo iz obeh aplikacij omogočena tudi povezava s frazeološkimi deli na portalu Fran.

Namen prispevka je torej prevetriti in poenotiti kulturološka komentarja v obeh aplikacijah ter dodati in kartirati frazeme iz krajev zunaj Slovenije, s čimer bi radi pokazali na stičnost oz. razhajanja med jeziki in narečji (italijanščina, furlanščina, krajevni govori v Furlaniji - Julijski krajini) tudi na frazeološki ravni oz. širše ter stične točke in razlike med kulturami in miselnostjo na območju zahodnega slovenskega etničnega ozemlja.

Herta Maurer-Lausegger

Herta.Lausegger@aau.at

NARODNO BLAGO IZ ROŽA 1936/37: DIALEKTOLOŠKO-ETNOLOŠKA ZAKLADNICA V ROŽANSKEM NAREČJU

Monografija z naslovom *Narodno blago iz Roža*, ki sta jo pripravila Josip Šašel in Fran Ramovš, je izšla kot druga knjiga zbirke *Arhiv za zgodovino in narodopisje* v Mariboru (1936/37). Gre za besedila in slovarček v rožanskem narečju, ki jih je zbral in zapisal v Slovenjem Plajberku rojeni pravnik Josip Šašel. Delo, ki ga je za tisk priredil jezikoslovec Fran Ramovš, obsega 121 oštevilčenih strani in dodatno stran s popravki. Razdeljeno je na uvod in štiri oštevilčene sklope s temami iz duhovne in materialne kulture. Kratkemu uvodu (str. 1–4) sledi prvi del z naslovom *1. Bajke, pripovedke, povesti, prerokovanja, smešnice, uganke, pregovori* (str. 4–42), ki vsebuje enainsemdešet oštevilčenih vsebinskih enot različnega obsega. Druga enota z naslovom *2. Šege in navade* (str. 42–65) prikazuje v sedmih tematskih sklopih stare plajberške šege in navade: otrok in z njim povezane teme, botrina, ženitev, »nošnjec« (moška in ženska oblačila), bolezni in zdravila ter smrt in verovanje. Sklop *3. Domačija* (str. 66–99) v desetih točkah prikazuje področja iz materialne in duhovne kulture: kmečka hiša, skedenj in hlev, »voznina« (voz, plug, sani), mlin, domača živina, jedi, delo in šege na kmetih skozi letne čase, kuhanje kope, semenj in božji denar. Sledi narečni *Slovar* (str. 100–121), ki vsebuje izrazje iz besedil, ki je v glasovnem in besednem oziru pomembno za rožanščino. Na posebni neoštevilčeni strani najdemo popravke. Posamezne Šašlove objave so pred izidom v zbirki *Narodno blago iz Roža* izhajale kot priloga zvezkom *Časopisa za zgodovino in narodopisje*.

Za zbiranje narodnega blaga je Josipa Šašla, ki je nekaj časa služboval kot pravnik v Celovcu, navdušil Štefan Podboj, učitelj slovenščine na celovski višji gimnaziji. Dialektološko nešolani pravnik je besedila sprva zapisoval v knjižni slovenščini, kar ga je včasih spravilo v zadrego, kako zapisati izrazito narečne besede in fraze. Zato je začel take besede in rečenice zapisovati v narečju. Odločil se je za poenostavljeno transkripcijo: dolžine so označene z ostrivcem, kračine pa z znakom za kračino. Leta 1932 se je začelo njegovo sodelovanje s Franom Ramovšem, ki mu je Šašel deloma ustno deloma v pisni obliki pojasnjeval pojave rožanščine. Ramovš je nameraval Šašlova narečna besedila prenesti v fonetično obliko, vendar ga je avtor pregovoril, tako da se fonetični zapis omejuje le na uvod in krajše besedilo. Mali narečni slovar je Ramovš skupaj s Šašlom preuredil po fonetičnem zapisu.

Šašlov motiv za zapisovanje besedil v rožanskem narečju ni bil samo dialektološki in narodopisni, ampak tudi jezikovnopolitične narave. V raznarodovalnem procesu Slovencev na južnem Koroškem so nemški nacionalisti začeli s propagando »znanstveno« dokazovati, da slovenski govor zaradi prepojenosti z nemškimi besedami ni več pravi slovenski in da spada že k nemškim narečjem. Narečna besedila naj bi nudila jezikoslovcem možnost presojanja, »koliko je propaganda z ‚vindišarskim‘

jezikom upravičena«, piše Šašel v svojem članku *Kako so nastali zapiski za Narodno blago iz Roža* leta 1959.

V referatu bodo predstavljeni monografija in izbrani primeri iz besedil, opozorjeno pa bo tudi na narečno preobrazbo v primerjavi z današnjim plajberškim govorom.

Bogumił Ostrowski

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków

bogumil.ostrowski@ijp.pan.pl

IN MEMORIAM PROF. WIESŁAW BORYŚ: METEOROLOGICA W BADANICH ETYMOLOGICZNYCH PROFESORA W. BORYSIA

Zmarły w listopadzie 2021 r. Ś. P. Prof. Wiesław Boryś pozostawił po sobie bogatą spuściznę naukową. Jest autorem pierwszego po A. Brücknerze pełnego *Słownika etymologicznego języka polskiego* (Kraków 2005). Współ z prof. Hanną Popowską-Taborską opracowali pierwszy etymologiczny słownik dialektu słowiańskiego – *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*. W ostatniej rozmowie z profesorem obiecałem, że podsumuję Jego wkład w badania nad słowiańską leksyką meteorologiczną.

Referat będzie więc spełnieniem mej obietnicy. Analizie poddam przede wszystkim leksemy pochodzące ze wspomnianych słowników. Znajdą się więc w nim zarówno leksemy o statusie terminów meteorologicznych, jak i ograniczone terytorialnie jednostki wyrazowe. W prezentacji zostanie uwzględniony z jednej strony czynnik geograficzny i chronologiczny, z drugiej - strukturalny i semantyczny. Wzięcie pod uwagę powyższych kryteriów umożliwi dokonanie właściwej klasyfikacji materiału. Omówione zostaną zarówno formacje rodzime (często o wąskim zakresie występowania), jak i leksemy zapożyczone (głównie germanizmy), które dopiero z biegiem czasu uległy całkowitej adaptacji.

Nina Pahor

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

nina.pahor@zrc-sazu.si

GOVOR KRAJA ŠTEVERJAN V BRDIH (SLA T087)

Govor kraja Števerjan/San Floriano del Collio v Brdih (SLA T087) spada v briško narečje primorske narečne skupine in je diahrono gledano del beneško-kraške narečne ploskve slovenskega jezika. Števerjan/San Floriano del Collio je naselje in občina v nekdanji Goriški pokrajini (Furlanija - Julijska krajina, Italija). Geografsko meji na jugovzhodu na občino Gorica/Gorizia, na jugu na občino Moš/Mossa, na jugozahodu na občino Koprivno/Capriva del Friuli in občino Krmin/Cormòns, na severu in vzhodu pa na občino Brda. Nahaja se torej tik nad slovensko-romansko jezikovno mejo, ki jo je kot južno mejo briškega narečja postavil Fran Ramovš na črti Brišče/Monte Brischis – Jenkovo/Vencò – Medana – Podgora pri Gorici/Piedimonte.

V prispevku so opisane osnovne (na)glasoslovne značilnosti govora Števerjana s posebnim poudarkom na nesplošnobriških značilnostih, ki ta govor približujejo zahodnim kraškim govorom. Nesplošnobriške značilnosti govora Števerjana so: $*\bar{o}/*\bar{\dot{o}} > \text{splbr. } o$: Števerjan uo_2 ; $*\bar{e}, *\bar{\dot{e}} > \text{splbr. } a$: Števerjan a , pri čemer se enak refleks pojavlja tudi za issl. $*\bar{a}, *\bar{\dot{a}} > \text{splbr. } a$: Števerjan a in za issln. $*a$ v položaju ob nazalu m, n . Nesplošnobriški refleks za issln. $*e$ izkazujeta samo jugovzhodnobriški vasi Števerjan in Podsabotin ($*e > e$), medtem ko zajema razvoj $*\varrho > \text{nesplbr. } \varrho/uo_2$ širši areal, ki obsega vasi južno od črte Podsabotin – Biljana. Tine Logar je tako stanje pripisal zgodovinski dvojni gravitaciji vasi v Brdih: zahodna Brda so bila bolj povezana s Krminom, Čedadom in Benečijo, južna pa z Gorico oziroma Krasom.

Vera Smole

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko

vera.smole@guest.arnes.si

Karin Marc

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik

Univerza v Trstu, Oddelek za pravne in jezikoslovne študije, tolmačenje in prevajanje

karin.marc@ff.uni-lj.si

ROMANIZMI V POIMENOVANJIH ZA STARO POSODO IN KUHINJSKE PRIPOMOČKE

Po *Vprašalnici za staro posodo in kuhinjske pripomočke* (sestavila V. Smole, 2010) z več kot 60 vprašanji je v letih 2011–2014 in ponovno 2022 v različnih dialektoloških seminarjih na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani nastalo okrog 80 posnetkov vodenih pogovorov z informatorji in transkribiranih zapisov. Prvih 25 zapisov in prvih 36 vprašanj je bilo že kartiranih v okviru diplomskega dela (Špiler, 2016), vendar je bila mreža krajev zgoščena v gorenjski in dolenski narečni skupini, le posamični zapisi so bili od drugod; med njimi je tudi zapis v istrskem kraju Puče kazal na precejšnja odstopanja, saj je vseboval veliko v osrednjem prostoru manj znanih romanizmov. Zanimanje ene izmed študentk zanje ter dvanajst vpisanih študentov iz primorske narečne skupine v dveh seminarskih skupinah je sprožilo in omogočilo odločitve, da se spet vrnemo k tej temi.

V prispevku bodo obravnavani predvsem romanizmi in nekateri novi pomeni znanih besed, primerjani pa bodo tudi s prevladujočimi osrednjeslovenskimi in severovzhodnimi germanizmi. Za obravnavo te teme smo se odločili še iz naslednjih razlogov: a) ker imamo na voljo novo in natančno locirano gradivo, b) ker je študentom analiza romanizmov povzročala neprimerno večje težave kot analiza germanizmov, vzrok pa je bil, in to je naslednji razlog, c) pomanjkanje etimoloških razlag (oziroma razlag izvora) teh besed na spletnem portalu Fran. S prispevkom želimo med drugim opozoriti, da Fran ni le zbirka slovarjev, ampak jezikovni odsev vseslovenske kulture in njenih korenin, pri čemer je tista, ki sega proti zahodu, vsaj v raziskovanem besedju nesorazmerno majhna. Z zadovoljstvom ugotavljamo, da jo krepi gradivo iz *Slovenskega lingvističnega atlasa 1* in *2*, prav tako sta obetavni *3.* in *4.* knjiga *Etimološkega slovarja slovenskega jezika*, ki bi se moral čim prej pojaviti na portalu.

Po abecedi navajamo nekaj glasovno poknjiženih romanizmov (brez pomenov) iz različnih zapisanih krajev: *boca*, *bocon*, *bročka*, *broka*, *buč*, *buča*, *bukaleta*, *flaška*, *flaškon*, *forma*, *gvantjera*, *kadin*, *kalderin/čalderin*, *karafa*, *kikara*, *kikarical/čikarica*, *kjanta*, *kofetjera*, *kogoma*, *krepe*, *padela*, *peron/piron*, *petir/pitir*, *pijat*, *pinjata*, *pjat*, *ščipala*, *šeglar*, *stamp*, *taca*, *teča*, *terina*, *tondič*, *tont*, *važ*, *važo*, *vintula*. Preseneča nov pomen leksema *kosir* 'lesena deska za rezanje'.

Ker nekaj vprašanj iz obravnavanega pomenskega polja – *lonec*, *žlica*, *vilice* in *nož* – vsebuje tudi *SLA 2*, bomo to gradivo primerjali z zbranim v študentskem projektu.

Miha Sušnik

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

miha.susnik@zrc-sazu.si

MNOŽINSKE OBLIKE NA *-a* SAMOSTALNIKOV NESREDNJEGA SPOLA V SLOVENŠČINI

Množinske oblike na *-a* v imenovalniku in tožilniku v slovenščini navadno pripadajo samostalnikom srednjega spola, npr. knj. *mêsta* k *mêsto*, *lîca* k *lîce*, *telêta* k *téle*, v določenih slovenskih narečjih pa imajo takšne oblike tudi samostalniki moškega in ženskega spola, npr. poknj. *hlêva* k *hlêv*, *njîva* k *njîva*, *nîta* k *nît*. Pojav je v slovenščini prvi opazil Franc Miklošič (1856: 181, 318), navajajoč oblike *pôta*, *kôta*, *kamna*. Naslednji ga omenja Fran Ramovš v svojih Dialektih (1935: 112, 120) in Morfologiji (1952: 44), npr. *douĝî vâčêra*, *stârgan rukâla*, *vâsôk xrîba*, *gubôk kêudra*, *kâmma*, *nâš xlêva*, *sonâka*. Ramovš je te oblike poznal zgolj pri samostalnikih moškega spola v gorenjskem in selškem narečju in zato pojav povezal z maskulinizacijo nevtar na istem območju. V novjšem času je številnim omembam pojava v novih dialektoloških raziskavah sledila njegova prva celostna obravnava (Mija Bon in Vera Smole 2019). Tam zbrano gradivo kaže, da imajo tovrstne množinske oblike tudi samostalniki ženskega spola, hkrati pa je pojav zaslediti tudi zunaj območja maskulinizacije nevtar. Kljub produktivnosti, na katero kažejo ajevske množine iz nemščine in italijanščine prevzetih besed (npr. *cvéka* ‘žebliji’, *grâbna* ‘grabni’, *rôvta* ‘rovti’, *kêldra* ‘kleti’, *kôpa* ‘strešniki → streha’), zaradi podobnih pojavov v drugih slovanskih jezikih, v prvi vrsti pa zaradi primerjalnega gradiva v češčini z narečji (npr. *chlêva* ‘hlevi’, *konca* ‘konci’, prim. Bartoš 1886: 138), obstaja možnost, da gre za pojav praslovanske starosti. Gradivo je tedaj treba obravnavati v kontekstu ideje Heinerja Eichnerja (1985), da so množinske oblike na *-a* samostalnikov moškega spola v drugih starih indoevropskih jezikih dediščina prajezičnega pojava. Da gre pri slovenskem gradivu za pojav indoevropske starosti, ni nova ideja – za arhaičnega je slovenski pojav z vključitvijo Miklošičevega gradiva pri argumentiranju izvorno besedotvorne narave množinske končnice **-ā* imel že Johannes Schmidt (1889: 7). Prispevek vsebuje opis problematike s poudarkom na gradivu in lastnostih pojava znotraj slovenščine.

Татьяна В. Шалаева

Институт славяноведения РАН, Ленинский проспект д. 32а зона «В», Moskva
areallinguistics@gmail.com

К ЭТИМОЛОГИИ ЮЖНОСЛАВЯНСКОЙ ЛЕКСЕМЫ *ŠAKA* ‘КИСТЬ РУКИ; ГОРСТЬ; КУЛАК’

В докладе развивается этимологическая версия А. Глухака о родстве южнославянской формы *šaka* ‘кисть руки; горсть; кулак’ с индоевропейским корнем **(s)kek-* ‘прыгать; оживленно двигаться’. А именно определяется возможность их семантической связи посредством значения ‘касаться; щипать, цеплять’, реконструируемого Ж. Ж. Варбот для континуанта того же гнезда – праславянского корня **šček-/*skok-*. Семантическими параллелями служат праслав. **rōka*, восходящая к тому же корню, что и лит. *riñkti* ‘собирать’; праслав. **gьrstь*, родственная праслав. **gьrtati* ‘сгребать’; дериваты корня **greb-*: русск. диал. *гребей* ‘часть руки, пятерня’, *гребня* ‘то же’.

Rafał Szeptyński

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków

rafal.szeptynski@ijp.pan.pl

Marek Majer

Uniwersytet Łódzki, Łódź

marek.majer@uni.lodz.pl

SPLOŠNOSLOVANSKO **minōti* ALI **minuti*? NOV POGLED NA REKONSTRUKCIJO PRIPONE GLAGOLOV II. VRSTE

Splošnoslovanski glagoli II. vrste (tipa stosl. *drъznetъ* 3SG ‘drzniti’) nadaljujejo pie. glagole na *-*new-*/*-nu-* ter na *-*neh*_{2/3-}/*-nh*_{2/3-}. Vendar je, kot je znano, oblika pripone v nedoločniški/aoristni osnovi s številnih vidikov problematična. Tradicionalno je bila pripona rekonstruirana kot spsl. *-*nq-* (stosl. *drъznōti* INF); novejša raziskava (že zgodaj npr. Trubačev 1968: 374; poglobljeno zlasti Andersen 1999) pa priznavajo še vzporedno obliko *-*ny-*, ki je ohranjena v slovenščini (*drzniti*), narečni srbohrvaščini ter morda na perifernih področjih zahodne slovanščine. Kot se ve, nobena od teh dveh različic ne more izvirati neposredno iz pie. *-*new-* ali *-*neh*_{2/3-}. Glede nastanka redkejšega *-*ny-* ni soglasja, medtem ko se *-*nq-* običajno razlaga kot posledica sporadične nazalizacije (kakor v primerih tipa **nuditi* → **nōditi*) pričakovanega spsl. *-*n(j)u-*; slednje pa velja za neizpričano, razen posredno v predsamoglasniškem alomorfu *-*nov-*.

V pričujočem prispevku opozarjava na doslej nezadostno prepoznano dejstvo, da so sledi tega *-*nu-* vendarle ohranjene tudi neposredno. Dokazi so, če gledamo s širšega slovanskega vidika, redki, saj sta zastopnika spsl. **u* in **o* na precejšnjem delu slovanskega področja enaka. Kljub temu pa vsaj en slovanski jezik, tj. slovenščina, tako v svojih zgodovinskih oblikah kot tudi v sodobnih narečjih, izkazuje neizpodbitne zastopnike *-*nu-*. O gradivu iz protestantskih tiskov 16. stoletja ter iz gorenjskih in koroških govorov – skoraj povsem omejeno na glagol *minuti* – je bilo v literaturi že govora (Ramovš 1922: 5; 1936: 179). Poleg razjasnitve niza bistvenih vprašanj, ki jih je izpostavil Ramovš in ki so povezana z diahrono razlago tega gradiva, opozarjava še na prej neopazene, redne, sistemske zastopnike *-*nu-*, ohranjene v podjanskem in rezijanskem narečju. S podrobno analizo zgodnjih (Boduèn-de-Kurtenè 1875) in sodobnih obravnjav (Steenwijk 1992) tako zavračava razširjeno stališče, da rezijanščina kaže na različico *-*nq-* in s tem potrjuje njen arhaični status.

Najina identifikacija spsl. *-*nu-* se lahko vključi v tradicionalne razlage in jih celo potrdi kot manjkajoči člen – neposredni, nepredsamoglasniški zastopnik pie. *-*new-*. Vendar pa je sočasni obstoj kar treh spsl. alomorfov (*-*nq-*, *-*ny-*, *-*nu-*) dokaj nepričakovano dejstvo, ki predstavlja še večji izziv za verodostojno rekonstrukcijo. Čeprav se strinjava, da se mora primarni vir *-*nq-* skrivati v sekundarni nazalizaciji *-*nu-*, vendar ne izključujeva možnosti, da bi nekateri alomorfi nastali tudi v paradigmi

aorista (← pie. imperfekta) zaradi delovanja fonoloških procesov v končnih zlogih, kjer so osnovi sledile osebne končnice. Pričakovan fonološki razvoj zaporedij kot pie. 1SG **-new-m*, **-neh_{2/3}-m*, 2SG **-new-s*, **-neh₂-s* ter 3SG **-new-t*, **-neh_{2/3}-t* bi namreč dal zmes spsl. različic **-nu*, **-ny* (iz **-neh_{2/3}-s*), **-nq*, **-na* in morda še drugih, npr. **-novb*; takšno stanje bi brez dvoma bilo ugodna podlaga za morfološke posplošitve, ki bi nazadnje privedle do izpričanega stanja. Lahko bi se tudi navedlo gradivo z morebitnimi neposrednimi dokazi za **-na-* (v glavnem s področja hrvaščine in slovenščine), vendar ugotavljava, da je le-to nezanesljivo.

Literatura

- Andersen, Henning (1999). The Western South Slavic contrast Sn. *sah-ni-ti* // SC *sah-nu-ti*. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 2. 47–62.
- Boðuèn-de-Kurtenè, Ivan (1875). *Opyt fonetiki rez'janskix govorov*. Varšava/Peterburg.
- Ramovš, Fran (1922). Výjimečné u místo pravidelného *o* za *q* v slovinštině. *Časopis pro moderní filologii a literatury* 8 (1). 1–8.
- Ramovš, Fran (1936). *Kratka zgodovina slovenskega jezika* 1. Ljubljana.
- Steenwijk, Han (1992). *The Slovene dialect of Resia: San Giorgio* (Studies in Slavic and General Linguistics 18). Amsterdam/Atlanta.
- Trubačev, Oleg N. (1968). O sostave praslavjanskogo slovarja (problemy i rezul'taty). V: Viktor V. Vinogradov idr. (ur.) *Slavjanskoe jazykoznanije: VI meždunarodnyj s'ezd slavistov (Praga, avgust 1968 g.): Doklady sovetskoj delegacii*. Moskva. 366–378.

Alenka Šivic-Dular, Ljubljana
alenka.sivic@guest.arnes.si

FRAN RAMOVŠ – UTEMELJITELJ SODOBNE SLOVENISTIKE

Po prvem letu študija na dunajski univerzi je Fran Ramovš prešel na Filozofsko fakulteto univerze Karel-Francens v Gradcu, kjer je študij dokončal (1911/1912–1914) in takoj po osmem semestru spomladi 1914 tudi predčasno doktoriral z disertacijo *Die gemeinславischen reduzierten Vokale ъ und ь im Slovenischen*, ki jo je sicer dokončal že spomladi leta 1912. Izbruh prve svetovne vojne je preprečil načrtovani natis disertacije, zato jo je šele po odpustu iz vojaške službe (januarja 1917) Fran Ramovš pripravil za tisk, Vatroslav Jagić pa skupaj s habilitacijsko razpravo o slovenski moderni redukciji, ki jo je bil Ramovš napisal prav tako že leta 1914, pod skupnim naslovom *Slovenische Studien* izdal v *Archivu für slavische Philologie* 37 (1918 /1920), str. 289–330.

Ob tej priložnosti bom doktorsko disertacijo (tj. uporabljeno narečno in zgodovinsko jezikovno gradivo, jezikoslovne analize, metodologijo in seveda daljnosežne ugotovitve) predstavila po izvornem besedilu disertacije, ki ga je profesorskemu kolegiju filozofske fakultete predložil Franc (Fran) Ramovš in ki se hrani v arhivu disertacij univerzitetne knjižnice v Gradcu. V svoji predstavitvi bom skušala to ključno delo Ramovševega življenjskega znanstvenega načrta (tj. prikaza razvoja slovenskega jezika od praslovanščine do novodobne oblike) postaviti v teoretični in metodološki kontekst razvoja tedanjega slovenskega jezikoslovja, primerjalno-zgodovinskega preučevanja slovanskih jezikov in (evropskega) arealnega jezikoslovja (npr. stiki med jeziki v luči substitucijske fonetike, zgodovinska dialektologija kot rezultat in vir za rekonstrukcijo kronološko-prostorskega razvoja slovenskega jezika).

Matej Šekli

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slavistiko

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

matej.sekli@guest.arnes.si

IZVOR PREVZETIH PRIPON *-ar*, *-lj-ar* IN *-n(j)-ar* V SLOVENŠČINI

V prispevku je obravnavan izvor prevzetih pripon *-ar* (*bajtar*, *gruntar*, *kajžar*, *kočar*), *-lj-ar* (*bajtljar*, *kočljjar*) in *-n(j)-ar* (*bajtnar*, *kočnar*; *gruntnar/gruntnjar*) v (knjižni in narečni) slovenščini (narečno gradivo je iz SLA V180 'kmet', SLA V185 'gruntar' in SLA V186 'bajtar'). Medtem ko je pripona *-ar-* v slovenščino podedovana iz praslovanščine ter nato dodatno prevzemana iz (bavarske) stare in srednje visoke nemščine, sta bili zloženi priponi *-lj-ar* in *-n(j)-ar* v (narečno) slovenščino prevzeti iz (bavarske) nove visoke nemščine.

Prevzemanje pripone (*suffixus*) iz jezika v jezik se lahko zgodi, če sta iz jezika dajalca v jezik prejemnik prevzeta tako besedotvorni predhodnik (avstr. nem. *Keusche* 'kajža, bajta, kočar' → sln. *kajža*) kot tudi njegova izpeljanka (*suffixatum*) (avstr. nem. *Keuschler* → nar. sln. *kajžljjar*). To v jeziku prejemniku omogoči morfemsko analizo tvorjenke na besedotvorno podstavo in pripono (sln. *kajž-a* : *kajž-ljar*) ter posledično izločitev prevzete pripone (*-ljjar*), ki lahko postane produktivna pri (neprevzetih in prevzetih) osnovah, prisotnih v jeziku prejemniku (sln. *bajta* → *bajtljar*, *koča* → *kočljjar*).

Praslovanska pripona **-ar-* je bila v praslovanščino prevzeta najverjetneje iz starogermanskih jezikov (Miklosich 1875: 88–89; Vondrák ²1924: 559; Meillet 1965: 371–372; Vaillant 1974: 319–320; Sławski 1976: 23; Matasović 2014: 123; prim. tudi Bajec 1950: 25), deloma morda že iz gotščine, predvsem pa iz stare visoke nemščine (besedotvorni predhodnik got. *mōta*, bav. stvn. *mūta* 'carina' → psl. **myto* > stcsl. *myto* 'plačilo, darilo' : izpeljanka got. *mōtāreis*, bav. stvn. **mūtāri* 'mitničar' → psl. **mytarjъ* > **mytarь* > stcsl. *mytarь* 'mitničar'). V slovenščini se je pogostnost samostalnikov s pripono **-ar-* znatno povečala z nemškimi izposojenkami na stvn. *-āri* > srvn. *-ære* > nem. *-er*, s hkratnim prevzemom njihovih besedotvornih predhodnikov, ki je omogočil morfemsko analizo izposojenih tvorjenk na besedotvorno podstavo in pripono, pa tudi njihova produktivnost (bav. stvn., srvn. *roup*, *roupōn*, *roupære* → sln. *rop*, *ropati*, *ropar*; srvn. *mālen*, *mālære* → nar. sln. *malati* 'pleskati, slikati', *malar* 'pleskar, slikar' (Stiedter-Temps 1963: 212, 175; Bezljaj 1995: 196, 1982: 163; Snoj ³2016: 652, 401)). Pripona srvn. *-ære* je bila prevzeta kot sln. *-er*, a je bila nato v slovenščini deloma zamenjana s svojo starejšo diahrono različico *-ar* (»Die Wörter [mit dem Suffix *-ar*] sind größtenteils mhd. oder nhd. Herkunft. Die dt. Endung *-ære* bzw. *-er* wurde also sekundär durch das im Slovenischen produktive *-ar* ersetzt« (Stiedter-Temps 1963: 74), prim. tudi Furlan 2013: 77).

Nemški zloženi priponi *-l-er* in *-n-er* sta nastali z morfemsko reanalizo izpeljank s pripono srvn. *-ære* > nem. *-er* iz samostalnikov na *-l* oz. *-n* (Fleischer, Barz ⁴2012: 207–209; Kluge ⁵2011: passim) (srvn. *satel* 'sedlo' → *satel-er* 'sedlar' > nem. *Sattel* →

Sattl-er ≥ *Satt-ler* (prevzeto nar. sln. *zotlar*), posledično *Tisch* ‘miza’ → *Tisch-ler* ‘mizar’ (prevzeto nar. sln. *tišljár*); srvn. *wagen* ‘voz’ → *wagen-er* ‘kolar’ > nem. *Wagen* → *Wagn-er* ≥ *Wag-ner* (prevzeto nar. sln. *bognár*), posledično *Brücke* ‘most’ → *Brück-ner*). Nemški priponi *-l-er* in *-n-er* sta bili v slovenščino zelo verjetno prevzeti kot **-l-er* in **-n-er*, pri čemer je tudi pri teh po naslonitvi na prevzeto pripono *-ar* prišlo do njihove glasovne prenareditve (**-l-er* ≥ **-l-ar*, **-n-er* ≥ **-n-ar*), zaradi samoglasniške redukcije nenaglašanih *e* in *a* v *-er/-ar* pa iz narečnega slovenskega gradiva ni možno vedno enoumno razbrati, za kateri priponski samoglasnik prvotno gre. Pojavlja se tudi glasovna kontaminacija (Hock ³2021: 217–219) obeh pripon, in sicer je na podlagi **-l-* v priponi **-l-er/*-l-ar* v priponi **-n-er/*-n-ar* bil **n* zamenjan z **ń* (**-l-er/*-l-ar* → **-n-er/*-n-ar* ≥ **-ń-er/*-ń-ar*).

Literatura

- Bajec, Anton (1950, 1952, 1959). *Besedotvorje slovenskega jezika: I. Izpeljava samostalnikov, II. Izpeljava slovenskih pridevnikov, III. Zloženske, IV. Predlogi in predpone*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Državna založba Slovenije.
- Bezljaj, France (1976, 1981, 1995, 2005, 2007). *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Fleischer, Wolfgang, Barz, Irmhild (⁴2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Furlan, Metka (2013). *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Hock, Hans Henrich (³2021). *Principles of historical linguistics*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Kluge, Friedrich (²⁵2011). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter (¹1883).
- Matasović, Ranko (2014). *Slavic Nominal Word-Formation: Proto-Indo-European Origins and Historical Development*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Miklosich, Franz (1875). *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen: II. Stammbildungslehre*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- Meillet, Antoine (1965). *Le slave commun*. Paris: Librairie Honoré Champion, Éditeur (¹1924).
- Vaillant, André (1974). *Grammaire comparée des langues slaves: Tome IV – La formation des noms*. Paris: Éditions Klincksieck.
- Vondrák, Wenzel (²1924). Stammbildungslehre. *Vergleichende Slavische Grammatik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht (¹1906). 485–719.
- Sławski, Franciszek (1976, 1976, 1979). Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. *Słownik prasłowiański I–III*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk. 43–141; 13–60; 11–19.
- Stiedter-Temps, Hildegard (1963). *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Snoj, Marko (³2016). *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (¹1997, ²2003).

Jožica Škofic

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper

jozica.skofic@zrc-sazu.si

RAMOVŠEV *SLOVENSKI LINGVISTIČNI ATLAS* – PRED IZIDOM SLA 3

Ob 70. obletnici smrti akad. prof. dr. Frana Ramovša izhaja 3. knjiga *Slovenskega lingvističnega atlasa* z besedjem iz tematskega sklopa kmečka opravila in orodje (SLA 3.1 Atlas in SLA 3.2 Komentarji). Avtorji monografije so sodelavci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša (J. Gostenčnik, M. Kumin Horvat, T. Jakop, K. Kenda-Jež, V. Nartnik, N. Pahor, M. Šekli, J. Škofic, D. Kumar Zuljan) ter V. Smole in V. Hazler z ljubljanske Filozofske fakultete.

Fran Ramovš je SLA zasnoval leta 1934, v svojem načrtu pa je zapisal: »Lingvistični atlas je neobhodno potrebno sredstvo za študij dialektov in jezika. [...] Danes so izpolnjeni že vsi tisti pogoji, ki so potrebni, ako se takega dela sploh hočemo in da se ga moramo lotiti: znane so nam v glavnem razvojne smernice slovenskega jezika in znani so nam slovenski dialekti, njihov obseg, njihovo medsebojno razmerje ter v glavnem tudi faktorji, ki so ta razvoj in to razčlenjenost spočeli. Po tem znanju moremo zastaviti priprave tako, da bo izsledek točen, pravilen in jasen. Pri lingvističnem atlasu [...] gre za večje število kart; vsaka karta bo pokazala samo en pojav, eno besedo, kako se govori /približno/ istočasno na vsem slovenskem jezikovnem ozemlju: atlas je torej nekakšen slovar, ki pa ni alfabetsko, marveč geografsko urejen.« Zamislil si je način zbiranja gradiva (mrežo krajev, vprašalnice in način dela – enega samega – raziskovalca na terenu), kartiranje in izdajo kart. Ob ugotovitvi, da je dela za SLA »po zgornjem kratkem očrtu ogromno, stalo bi veliko, na uspeh pa bi smeli biti Slovenci ponosni«, je za projekt predvidel, »da bi vse delo pač zahtevalo kakih 10 let«.

V prispevku bo ob skorajšnjem izidu 3. dela *Slovenskega lingvističnega atlasa* predstavljeno, s katerimi raziskovalnimi izzivi se spopadajo dialektologi, sodelavci SLA, skoraj 90 let po njegovi zasnovi, ko se je raziskovalna mreža postopoma razširila s predvidenih 200 na 417 slovenskih krajevnih govorov v Sloveniji in vseh štirih zamejstvih, ko je gradivo za SLA skoraj 70 let zbiralo in v spreminjajoči se fonetični transkripciji zapisovalo 240 terenskih zapisovalcev, ob tem pa se je vsaj enkrat spremenila tudi sama vprašalnica, ko se je spreminjal (v zadnjem času tudi s pomočjo informacijskih tehnologij) način kartiranja in objavljanja.

V SLA 3 je zajetih 115 vprašanj, tj. 96 samostalnikov in 13 glagolov, ki poimenujejo kmečka opravila in orodje v obsegu, določenem z vprašalnico SLA, tu je tudi 6 obstojko-pomenskih vprašanj – vprašalnica tega sklopa pa je bila zasnovana v zelo drugačnih družbenih in gospodarskih okoliščinah, kot pa je bilo zbrano gradivo po njej. Zbrano narečno besedje je predstavljeno na jezikovnih kartah, opremljenih z gradivskim indeksom in komentirano v komentarjih z enotno zgradbo, v katerih skušamo čim natančneje predstaviti zbrano gradivo in njegovo jezikoslovno analizo, predstavljene koncepte pa osvetliti tudi etnološko in slikovno.

Slovenski lingvistični atlas 3 – Kmečko orodje in opravila prinaša izjemno leksično bogastvo slovenskih narečij in s tem odpira možnosti za nove jezikoslovne, etnološke, zgodovinske, kulturološke in interdisciplinarne študije.

Ema Štarkl

Študentka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko

emma.starkl@gmail.com

JEZIKOVNA INOVACIJA V CELJSKEM MESTNEM GOVORU – GENERACIJSKI VIDIK

Klasična dialektologija je tradicionalno usmerjena predvsem v vaške govore (Kenda-Jež 2004: 276), ki ohranjajo več arhaičnih jezikovnih značilnosti (Labov 1994: 22), sinhrona stanja teh govorov pa primerja med sabo z namenom rekonstrukcije razvoja jezika (Smole 1998: 1, Labov 1996: 337–338, 240). Značilno je namreč, da jezikovne inovacije nastanejo v bolj dinamičnih središčih in se širijo proti jezikovni periferiji, ki jezikovno zaostaja (Logar 1975: 8). V zadnjih desetletjih so se kot žarišča jezikovne inovacije začeli obravnavati prej zapostavljeni mestni govori, ki so postali snov raziskovanja urbane veje dialektologije (Labov 1994, Kenda-Jež 2004, Britain 2009). Danes je urbana dialektologija, ki za raziskovanje govora uporablja sociolingvistične metode, eden izmed najvplivnejših pristopov k raziskovanju jezikovne variacije in trenutnih jezikovnih sprememb (Britain 2009).

Za mestne govore velja, da je zanje značilna določena mera nesistemsosti (Smole 2004, Jakop 2010: 128), vendar pa to ne velja za avtohtone prebivalce mest, katerih govor izkazuje vse značilnosti vaškega krajevnega govora (Smole 2004). Hkrati je meja med ruralnim in urbanim z vidika družbene geografije zabrisana in ne obstajajo družbeni procesi, ki bi bili vezani izključno na eno izmed okolij, zato takšna delitev pri raziskovanju jezikovnih sprememb ni nujno v pomoč (Britain 2009).

V preteklih raziskavah (Štarkl 2020, oddano v recenzijo) na podlagi gradiva, zbranega za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), prepoznavam nedavno morfološko jezikovno inovacijo, ki izvira iz srednještajerskega narečja štajerske narečne skupine, in sicer nedoločniško glagolsko pripono *-na-* v glagolih II. glagolske vrste, ki je zajela tudi območje celjskega mestnega govora, npr. celjsko *kih-na-t* 'kihiniti' – *kih-ne-m* 'kihnem'. V celjskem mestnem govoru raba glagolske pripone *-na-* ni popolnoma sistematična, pač pa se rabi skupaj s starejšo dvojnico *-ŋ-* oz. *-n-*. Pojavnost inovacije je odvisna od fonološkega okolja, ki hkrati korelira s semantiko glagolov, znotraj posameznih homogenih skupin glagolov pa se tako med govorce kot pri posameznem govorcu pojavljajo fakultativne dvojnice (Jakop 2010, Štarkl, oddano v recenzijo).

Predstavljene ugotovitve temeljijo na podlagi vzorca 14 informatorjev, avtohtonih prebivalcev Celja, ki so sodelovali v eksperimentu. Pomanjkljivost vzorca je odsotnost govorcev starejše generacije, kar je posledica časa in načina izvedbe eksperimenta (na daljavo med prvim valom epidemije covid19). V prispevku bo vzorec posodobljen z informatorji najstarejše generacije. Primerjava podatkov, pridobljenih iz odgovorov starejših in mlajših govorcev, je način preučevanja jezikovnega razvoja z metodo navideznega časa, pri kateri govor starejših govorcev enačimo s starejšo razvojno stopnjo govora, govor mlajših govorcev pa z mlajšo oz. sedanjo razvojno stopnjo (Bailey idr. 1991). Ta metoda je primerna za preučevanje za govorce manj

zaznamovanih jezikovnih pojavov (Roels in Enghels 2020). Ker so glagolski morfemi v domeni morfologije (ne pa npr. leksike, ki se je govorce bolj zavedajo) in ker je pri govorcih celjskega govora raba dvojnic *-na-/-ŋ-* nezavedna (Jakop 2010: 128), smatram preiskovano jezikovno inovacijo za govorcem nezaznamovano in torej primerno za preučevanje z metodo navideznega časa. Podatki bodo torej omogočili vpogled v starost jezikovne inovacije v celjskem govoru, v primerjavi s podatki, zbranimi za SLA (vaški govori), pa bodo predstavljali vpogled v značilnosti širitve jezikovne inovacije v mestnem govoru.

Literatura

- Bailey, Guy, Tom Wikle, Jan Tillery in Lori Sand (1991). The apparent time construct. *Language Variation and Change* 3. 241–264.
- Britain, David John (2008). 'Big bright lights' versus 'green and pleasant land'? The unhelpful dichotomy of 'urban' v 'rural' in dialectology. *Arabic dialectology* 53. 223–248.
- Jakop, Tjaša (2010). Srednjesavinjsko in srednještajersko narečje ter celjski pogovorni jezik. *Vloge središča: Konvergenca regij in kultur*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 120–129.
- Kenda-Jež, Karmen (2004). Narečje kot jezikovnozvrstna kategorija v sodobnem jezikoslovju. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Ur. Erika Kržišnik. Ljubljana: FF (Obdobja 22). 263–276.
- Labov, William (1994). *Principles of Linguistic Change 1: Internal Factors*. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Logar, Tine (1975). *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Roels, Linde, in Renata Enghels (2020). Age-based variation and patterns of recent language change: A case-study of morphological and lexical intensifiers in Spanish. *Journal of Pragmatics* 170. 125–138.
- Smole, Vera (1998). Slovenska narečja. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana: Mladinska knjiga. 1–5.
- Smole, Vera (2004). Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Ur. Erika Kržišnik. Ljubljana: FF (Obdobja 22). 321–330.
- Štarkl, Ema (2020). *Sinhroni in diahroni pogled na glagolsko pripono -ni- v celjskem mestnem govoru*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Štarkl, Ema (oddano v recenzijo). Narečna glagolska pripona *-na-* v celjskem mestnem govoru. Prispevek, predstavljen na Škrabčevih dnevih 12 (2021).

Suzana Todorović

Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

suzana.todorovic@upr.si

ROMANIZMI V NAREČNO DVO- IN ENOJEZIČNIH VASEH SLOVENSKE ISTRE: BERTOKI, POMJAN IN ŠARED

Romanska jezikovna tradicija na istrskih tleh, ki sega v čas romanizacije Istre, in slovanska, ki je nekoliko mlajša, sta v več kot tisočletje trajajočem obdobju stikov in prepletanj oblikovali jezikovno raznovrstnost v Istri. V narečno enojezičnih krajih slovenske Istre, kjer domačini govorijo le rižansko, šavrinsko ali istrskobeneško, so odsevi druge tradicije prisotni, a se ne odražajo enako. Slovensko govoreči Istrani so od mestnega – italijanskega prebivalstva prevzemali družbenokulturne vzorce in jezikovne prvine, ki so še danes prisotni v vaseh v zaledju mest.

Bertoški, pomjanski in šaredski govor imajo na zemljevidu slovenske Istre različen položaj, zato so tudi njihovi stiki z istrskobeneškim jezikovnim arealom povsem različni – v Bertokih se istrskoslovensko in istrskobeneško govorno območje stapljata, saj tu živijo narečno italijansko in slovensko govoreči domačini; Šared predstavlja (na Izolskem) mejnik med romanskim in slovanskim jezikovnim svetom – severno od kraja obstaja le istrskobeneško narečje, vzhodno in jugozahodno pa pretežno le šavrinski in rižanski govori; Pomjan se nahaja v osrčju šavrinskega sveta in je znatno oddaljen od romanskega jezikovnega okolja. V raziskavi, ki izhaja iz narečnega gradiva, zbranega v omenjenih vaseh, bomo prikazali, v kolikšni meri so stičnost, bližina ali oddaljenost slovanskega in romanskega jezikovnega območja vplivale na rabo romanizmov v slovenskem istrskem narečju.

Alenka Valh Lopert

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevodoslovje

alenka.valh@um.si

GERMANIZMI V GOVORU MALEČNIKA PRI MARIBORU (VEZANI NA KMEČKO OKOLJE)

V prispevku bodo predstavljeni germanizmi v govoru Malečnika, predmestju vzhodno od Maribora v jugovzhodnem delu Slovenskih goric. Naselje je umeščeno med Pesniško dolino in reko Dravo, znano že iz leta 1236 kot *Sv. Peter pri Mariboru*. Po Ramovšu (1935) je bil govor Malečnika umeščen v severovzhodno štajersko narečje, to pa je leta 1995 Bregant (zdaj Koletnik 2001: 38–40, 297) preimenovala v slovenskogoriško narečje. Tako danes malečniški govor uvrščamo v panonsko narečno skupino, in sicer med zahodne slovenskogoriške govore. Gradivo za analizo predstavlja besedje, ki so ga zbrali domačini za pripravo slovarja krajevnega govora. Za prispevek so izbrani samostalniški germanizmi, pomensko vezani na kmečko okolje, recimo za kmečko hišo *haustur* 'vhodna vrata', *štouk* 'podboj'; posestvo *grunt* 'posestvo', *launt* 'podeželje', *štala* 'hlev'; oblačila *mantl* 'plašč', *furtoh* 'predpasnik'; kmečko delo *štrihanje* 'pleskanje', *špricanje* 'škropljenje'; pripomočke *kesl* 'kotel'; *hakl* 'kavelj'; rastline *gatroža* 'vrtnica', *kretleh* 'začimba'; pridelke *kartofl* 'krompir', *kurbos* 'buča' ...). Prispevek predstavlja nadaljevanje že predstavljenih samostalniških germanizmov, živih v malečniškem govoru, tematsko vezanih na kuhinjo in kulinariko (*ajeršpajz*, *bajndlek*, *beštek* ...). Zato bo pregled sledil že zastavljenemu postopku: izkazani a) nemški izvor in b) pomenska razlaga bosta preverjena ter potrjena vsaj v enem izmed naslednjih virov: Snj *Slovenski etimološki slovar* (Sn), Pleteršnik *Slovensko-nemški slovar* (P), Striedter-Temps *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (ST) in po potrebi Debenjak *Veliki nemško-slovenski slovar* (D), c) predstavljena bosta tudi sprejetost oz. nesprejetost v SSKJ²/SP 2001 ter označenost oz. neoznačenost glede na socialnozvrstne kvalifikatorje.

Primeri:

aport -a m < der Abort (D) 'stranišče na štrbunk', SSKJ²: –, SP: –

ejmpar -a m < der Eimer iz stvn. bav. *einpar*, *eimpar*, *aimpar*, *eimper* poleg srvn. *eimber*, *ember* »Eimer«, še danes kor. n. *amper*, *emper* (P, ST, D) 'vedro', SSKJ²: –, SP: –

lentuh -a m < das Leinenbettuch, Bett-tuch iz srvnem. *linlachen*, *lilachen*, *lilach*, nova visoka nem. *Leilach* 'lanena rjuha' (P, ST, D), SSKJ²: –, SP: –

štala -e ž < der Stall iz srvn. *stal* (m.), *-lles*, stvn. *stal*, germ. **stalla* (Sn, P, ST, D) 'prostor za živino, hlev', SSKJ²: pog., SP: neknj. ljud.

širhagl -a m < der Schürhaken iz bav. avst. nar. *Schurhaklein* (ST, D) 'grebljica za bezanje po ognju', SSKJ²: –, SP: –

Peter Weiss

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

peter.weiss@zrc-sazu.si

HIŠNA IMENA IN PRIIMKI NAREČNO IN KNJIŽNO V ZGORNJI SAVINJSKI DOLINI

Urbar gosposčine samostana Gornji Grad iz leta 1426 vsebuje ledinska imena in imena domačij (hišna imena) s področja Zgornje Savinjske doline. Iz teh imen so se v mnogih primerih razvili priimki, ki danes nastopajo v različnih oblikah, tudi zaradi sprememb v slovenskem knjižnem jeziku v poznejših stoletjih, predvsem sredi 19., ko je prišlo do razcepitve prvotnih *Veršnik* in *Vršnik*. Ti priimki so bili zapisani v matičnih knjigah, govorijo se marsikdaj v polcitatni obliki (nadmarečno in še vedno ne zborna), hišna imena pa so se zapisovala v novejših matičnih knjigah in recimo na nagrobnikih, govorno pa se uresničujejo v narečnem okolju po potrebi, kar pomeni stalno. Vsa ta imena se da z današnjim imenoslovnim, dialektološkim in jezikovnozgodovinskim znanjem opisovati in primerjalno razlagati zaradi obvladljive količine na navedenem območju, kjer se govori zgornjesavinjsko narečje.

Uradne oblike priimkov so zapisane večinoma tako, da v glasoslovju, besedotvorju in oblikoslovju kar se da upoštevajo tako idealno knjižno kot narečno stanje in so kdaj povsem prekrivne. Pri hišnih imenih, ki ustrezajo priimkom, je pogojna uradnost vzpostavljena kot splošna sprejetost govorne oblike. Seveda pa lahko gre za vmesne, prehodne oblike, kar je v vsakodnevni praksi odvisno tudi od kompetence govorcev in piscev na obravnavanem področju: po eni strani so bili zadnja stoletja to župniki, ki so nekdam vodili matične knjige, po drugi pa v novejšem času naročniki nagrobnikov, ki so (bili) knjižnega jezika bolj ali manj vešč in so kamnoseku dali podatke za nagrobni napis.

Danila Zuljan Kumar

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

danila.zuljan@zrc-sazu.si

DELEŽJE IN DELEŽIJSKI POLSTAVEK V TERSKEM NAREČJU SLOVENŠČINE

V slovenščini poznamo štiri vrste deležij, in sicer na *-č*, *-aje*, *-e* in *-ši*. Njihova skladenjska vloga je izražanje relativnega časa oziroma dobnosti, pri čemer deležje na *-ši* izraža preddobnost, deležja na *-č*, *-aje* in *-e* pa istodobnost. Gre za oblike, podedovane iz praslovanščine, ki so se v slovenskem knjižnem jeziku iz rabe podobno kot v drugih slovanskih jezikih postopoma umaknile.

V slovenski dialektološki literaturi deležjem in deležijskim polstavkom ni namenjene posebne pozornosti, kar verjetno pomeni, da gre za strukturo, ki je slovenska narečja danes ne poznajo v veliki meri oziroma ohranjajo le okamnele deležijske oblike, ki jih prištevamo k prislovom načina, npr. *molče*, *hote*, *mimogrede*, ali jih razumemo kot del nepravlega predloga, npr. *glede na to*.

Toda v zapisih iz terskega narečja slovenščine najdemo veliko primerov deležja in deležijskega polstavka na *-č*. Raba te neosebne glagolske oblike je bogato izpričana že v *Glosarju* Baudouina de Courtenayja. Prispevek se bo zato osredotočil na tvorbo te strukture v omenjenem narečju in njene funkcije v stavku.

Andrejka Žejn

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede
andrejka.zejn@zrc-sazu.si

KOROŠKA KNJIŽNA RAZLIČICA V ROKOPISU S SVETNIŠKIMI LEGENDAMI IZ 18. STOLETJA

V drugi polovici 18. stoletja je za razvoj slovenskega knjižnega jezika značilna izrazita regionalizacija, ki je vrhunec dosegla ob koncu 18. stoletja in se sredi 19. stoletja prevesila v oblikovanje poenotene slovenske knjižnojezikovne norme. Od srede 18. do srede 19. stoletja je tako v slovenskem jezikovnem prostoru obstajalo več pokrajinskih knjižnih jezikov oz. jezikovnih različic, pomemben prispevek k slovenski pisni tradiciji tega obdobja pa predstavljajo zlasti rokopisna besedila, med njimi tudi literarna.

V rokopisni obliki se je ohranilo tudi obsežno besedilo, ki vsebuje številne krajše legende o svetnikih, uredniško naslovljeno po začetnih besedah *Dober legent teh svetnikov*. Nastalo naj bi sredi 18. stoletja ali nekoliko kasneje, torej v začetnem obdobju oblikovanja regionalnih knjižnih jezikov, in se jezikovno uvršča v koroško glasovno-oblikovno knjižno različico. Čeprav so v besedilu prisotni elementi vseh koroških narečnih skupin, jo najmočneje zaznamuje podjunsko narečje. Na ravni besedišča prepoznamo koroške regionalizme (npr. *modliti* 'moliti', *petred* 'petdest') ter številne germanizme, med katerimi niso le nemške izposojenke, integrirane v koroški narečni glasovno-oblikovni sistem (npr. *klošter* 'samostan', *kamerca* 'soba'), ampak tudi priložnostne izposojenke (npr. *pitšaft* 'pečat'), posledica prevajanja besedila po nemškem izvorniku.

V prispevku bodo podrobneje predstavljeni tipični jezikovni/narečni elementi rokopisa, kot so švapanje, asimilacije, kontrakcije, tipični samoglasniški razvoji, značilnosti skladnje in besedišče. Pri tem bomo opredeljevali, v katero od koroških narečnih skupin (podjunsko, obirsko, rožansko in ziljsko) lahko posamezne variante uvrstimo, ter kako se jezik približuje nadnarečni koroški knjižni varianti.

Maruša Žibred

Študentka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko

zibredm@gmail.com

SOGLASNIŠKI SKLOPI V NOVOMEŠKEM GOVORU IN OKOLICI

Soglasniki so v vzhodnodolenjskem podnarečju, kamor spada novomeški govor, bolj stabilni glasovni členi v primerjavi s samoglasniki, ki v izgovoru močno variirajo. V vaških govorih vzhodnodolenjskega podnarečja je opazno drugačno stanje soglasniških sklopov kot v mestni, pri nekaterih govoricah nadnarečni govoricci Novega mesta, kjer je opazno približevanje knjižnemu zapisu, na kar je med drugim vplivalo priseljevanje ljudi z različnih narečnih in jezikovnih območij ter negativno vrednotenje narečne zvrsti jezika.

V prispevku so obravnavane spremembe v soglasniških sklopih, ki so šle v smer knjižnega jezika pri treh generacijah. Najprej je podana analiza izgovora soglasniških skupin *dl* in *tl* v deležnikih na *-l* pri glagolih na *-sti -em*, poleg tega tudi sekundarnih skupin *tl*, *dl*, ki v vzglasju pogosto prehajata v *kl* in *gl*, skupin *tn* ter *dn*, ki lahko prehajata v *kn*, *gn*, skupin *črě-*, *žrě-* ter skupine *tj*, ki se v vzglasju v nekaterih narečjih izgovarja kot *k*. V nadaljevanju je podano stanje palatalnih *ń* in *ĺ*, ki se v knjižnem jeziku izgovarjata kot *nj* in *lj*, v vaških govorih vzhodnodolenjskega podnarečja *ń* pred samoglasniki in premorom izgubi nazalnost, pred soglasniško skupino pa palatalnost, *ĺ* izgubi izgovorno palatalnost, a ohrani funkcijsko. V novomeškem govoru je sicer opazna izguba palatalnosti, a je prav tako pogost njegov razpad na *lj* in približevanje knjižnemu jeziku.

Ugotovitve, pridobljene na manjšem vzorcu generacijsko različnih govorcev iz Novega mesta, so na koncu primerjane z ugotovitvami o govorih okoliških krajev, ki so del mreže točk *Slovenskega lingvističnega atlasa* (T269 Vavta vas, T271 Uršna sela, T272 Koroška vas, T274 Smolenja vas in T275 Gabrje), ter s starejšim zapisom novomeškega govora iz leta 1959, prav tako narejenega po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas*.

Knjižico povzetkov so pripravile:

Danila Zuljan Kumar

Tjaša Jakop

Jožica Škofic

Karmen Kenda-Jež

V Ljubljani, 14. 9. 2022

Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola ([ZRCola.zrc-sazu.si](https://zrcola.zrc-sazu.si)), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (www.zrc-sazu.si) razvil Peter Weiss. Nahaja se na naslovu <https://zrcola.zrc-sazu.si/>.